

Domstolar

En rådmann har i kontakter med en part i ett avslutat mål inte fullt ut iakttagit kravet på opartiskhet

(Dnr 6580-2019)

Beslutet i korthet: I ett ärende om verkställighet enligt 21 kap. föräldrabalken ingick parterna en överenskommelse i samband med att tingsrätten höll sammanträde. Några veckor senare tog en av parterna kontakt med en rådmann som hade handlagt ärendet inledningsvis men inte varit ordförande vid sammanträdet och ställde frågor bl.a. om hur överenskommelsen skulle tolkas. JO anser att rådmannen i kontakterna med parten inte fullt ut iakttagit kravet i 1 kap. 9 § regeringsformen att en domstol ska vara opartisk i sin verksamhet och därför inte kan undgå kritik.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 13 september 2019 framförde AA klagomål mot rådmannen BB med anledning av hennes agerande i anslutning till ett domstolsärende. AA uppgav i huvudsak följande.

Hon var part i ett ärende om verkställighet enligt 21 kap. föräldrabalken som handlades vid Ystads tingsrätt. Ansvarig domare för ärendet var inledningsvis rådmannen BB från Domstolsverkets förstärkningsstyrka. Den 19 juli 2019 höll tingsrätten sammanträde i ärendet med en annan rådmann som ordförande. Vid sammanträdet träffade hon och motparten (härefter benämnd CC) en överenskommelse som innebar att deras son skulle ha umgänge med CC i USA under augusti 2019. Överenskommelsen antecknades i protokollet från sammanträdet och tingsrätten avkunnade beslut genom vilket ärendet skrevs av. Efter att ärendet avslutats hade BB kontakt med CC både via e-post och telefon och gav honom råd om hur han kunde argumentera i förhållande till överenskommelsen och hur han skulle agera gentemot henne och hennes ombud. Agerandet ledde till att CC olovligen kvarhöll sonen efter umgänget. Kontakterna varken kommunicerades med henne eller diariefördes. Enligt hennes uppfattning agerade BB direkt olämpligt och på ett sätt som närmast varit att likna vid ett ombud för CC.

AA lämnade också in en ljudinspelning från ett samtal mellan henne och CC och ett antal handlingar, bl.a. e-postmeddelanden som skickats mellan BB och CC efter att verkställighetsärendet hade avslutats. Tre meddelanden som BB skickade till CC den 5 augusti 2019 hade följande lydelse (namnet på AA:s och CC:s son utelämnas här):

Kl. 09:48

Hello, I have no access to the protocol and I am therefore not able to comment the agreement. If there is nothing written about how your son is to get back to Sweden I think you should be entitled to travel alone with your son as long as you bring him to Sweden in time. If you don't have access to his

passport it is important that you communicate with AA to enable her to help you so that you can return your son to Sweden according to your agreement.

Kl. 16:44

I seem to have some problem with my mailbox....I try again. I have no access to the protocol and I am therefor not able to see what is written or not. If there is nothing written in the protocol other than a date when your son is supposed to be back there is from my point of view nothing to stop you from traveling alone with your son. It is however very important that you communicate with AA about your plans so she is able to help you by giving you the passport, otherwise it is impossible for you to return your son. The decision from april 2018 does not say anything that stops you from travelling alone with your son to and from US.

Kl. 17:28

Now I read the agreement. The agreement says that AA and [...] are going together to the US and that they are returning to Sweden the 16th of august.....It is a matter of how one reads it. You could argue that it is written that AA and [...] goes together to US but not return together (tillsammans). I think that you also could argue that the sentence "AA and [...] return by flight the 16th of August" implies that it is supposed to be together. There is nothing in the decision from april 2018 about [...] traveling with his mother. I think you should consult your lawyer and that you should have a contact with AA:s lawyer in this matter. I think it is important for AA to know that you have to get hold of the passport in order to bring your son back.

Utredning

JO uppmanade tingsrätten att lämna upplysningar om och yttra sig över det som anfördes i anmälan. Av yttrandet skulle särskilt framgå hur BB:s kontakter med CC förhöll sig till kravet på saklighet och opartiskhet i 1 kap. 9 § regeringsformen, RF.

Tingsrätten (genom f.d. lagmannen Stefan Olsson) lämnade den 28 januari 2020 ett remissvar tillsammans med ett yttrande från BB. Hon uppgav i huvudsak följande:

Bakgrund

Jag arbetade under sommaren 2019 som förstärkningsdomare vid Värmlands tingsrätt när jag 25 el 26 juni 2019 fick förfrågan från chefen för förstärkningsstyrkan om jag kunde åta mig att handlägga ett verkställighetsärende för Ystads tingsrätt eftersom det förelåg jäv för domstolens domare då motparten i ärendet, AA var anställd vid tingsrätten. Jag åtog mig uppdraget och då jag inte hörde något från domstolen tog jag mailkontakt med lagmannen Stefan Olsson för att få återkomst till ärendet i VERA-systemet. Stefan Olsson ringde mig den 28 juni 2019 då jag var på väg till tåget för att åka hem. Jag blev kortfattat informerad om ärendet och besked om att jag då hade fått återkomst till ärendet i VERA. Jag läste in detsamma jämte tidigare ärenden och den tidigare vårdnadsdomen som sökanden, CC begärt verkställighet på. Jag kunde vid inläsningen konstatera att den i april 2018 meddelade vårdnadsdomen redan varit föremål för tre verkställighetsärenden och att en utredning om huruvida barnet riskerade att fara illa av verkställighet hade genomförts under våren 2019, [...]. Den nu aktuella ansökan om verkställighet hade kommit in till

tingsrätten den 20 juni vilket betydde att ärendet var lite senfärdigt handlagt, troligen beroende på att man inväntade ytterligare material från sökanden. Efter vissa försök att nå en uppgörelse mellan parterna, kunde jag konstatera att AA gjorde sig okontaktbar, vilket innebar att jag fick se till att kalla till sammanträde i ärendet. Veckan därpå förekom en hel del kontakter via mail och skrivelser vilket mynnade ut i att bevisuppgifter med mera kom in i ärendet inför planerat sammanträde. Därefter, eftersom jag gick på semester, lämnades ärendet över till en kollega för att handlägga ärendet vidare. För min del var ärendet avslutat.

De händelser som är föremål för JO-anmälan

Senare under sommaren fick jag ett telefonsamtal och senare mail från CC i vilket han undrade om han kunde boka en flygresä för sig och sonen och en annan flygresä för AA om han såg till att sonen kom till Sverige i enlighet med parternas uppgörelse. I det av AA delvis orangemarkerade mailet som skickats från mig den 5 augusti 2019 [kl. 16:44, JO:s anm.] svarar jag på frågan om CC på grund av dom eller tidigare beslut är förhindrad att resa ensam med sin son. Det framgår att jag då inte hade sett parternas överenskommelse utan utgick från den dom som meddelats i april 2018, [...]. Senare mailade CC mig uppgörelsen som träffats vid sammanträdet den 19 juli 2019. Jag läste igenom det och konstaterade att det inte gick att säga ja eller nej till hans förfrågan. Jag svarade därför att det är möjligt att läsa överenskommelsen på två sätt och att han borde ta kontakt med sitt ombud och AA:s ombud. Under denna period då något faktiskt ärende inte fanns och som jag i vart fall inte handlade, försökte jag bara förklara för en icke svenskspråkig person vilka regler som gällde. Det föresvävade mig inte att mina besked skulle användas som något sorts rättsligt avgörande. Jag mottog därefter flera mail som kopior vilka jag inte besvarade. Jag fick senare mail och telefonsamtal från CC i anledning av att barnet var kvar i USA trots att han hade planerat skolstart i Sverige. Enligt CC hade AA återvänt till Sverige med sonens båda pass. Jag fick då frågan hur han skulle göra för att returnera sonen till Sverige och vad han skulle göra i anledning av den anmälan om egenmäktighet med barn som han uppgav hade skett i Sverige. Jag svarade honom då att han borde söka hjälp hos svenska ambassaden för att få hem sonen så snart det gick samt att ringa polisen i Ystad för att förklara den uppkomna situationen. Under de kontakter jag hade med CC försökte jag bara förklara överenskommelsens förhållande till vad som förordnats i vårdnadsdomen och vikten av att kommunicera med sitt ombud och AA:s ombud för att försöka lösa den uppkomna situationen. De mail som skickats mellan AA:s ombud och CC har jag fått för kännedom och jag har inte svarat på dessa. De mail som gått mellan parterna, som är inringade har jag inte tidigare tagit del av.

Avslutningsvis. Min intention var givetvis inte att agera ombud eller att vara partisk. Jag försökte bara hjälpa till genom att lämna korrekt information om den inbördes ordningen i fråga om vårdnadsdomen och den träffade överenskommelsen för att ge ett barn rätt till en så god kontakt som möjligt med båda sina vårdnadshavare. Jag har vid kontakterna uppmanat CC att ta kontakt med sitt ombud och AA:s ombud för att lösa de uppkomna problemen. Det föresvävade mig inte över huvud taget att jag skulle lägga in kommunikationen i ärendet som var avslutat. Min intention var att försöka lösa en uppkommen situation på ett sätt som bäst gagnade barnet. Jag kan överhuvudtaget inte förstå hur jag skulle medverkat till att parternas son blev kvar i USA i strid med parternas överenskommelse. Såvitt jag förstått, om CC:s uppgifter är korrekta, åkte AA hem till Sverige medförande barnets båda pass vilket medförde att CC var förhindrad att resa till Sverige med barnet. Jag har tagit del av ljudfilen och känner inte igen att jag skulle gett uttryck för att AA överträtt någon överenskommelse eller avgörande. Slutligen kan jag konstatera att den sista kontakt jag hade med CC var i anled-

ning av att han undrade var han ska vända sig nästa gång om han vill föra talan i fråga om vårdnad eller verkställighet. Jag informerade honom då om att han måste vända sig till Ystad tingsrätt som i sin tur ska skicka vidare målet till annan domstol eller förstärkningsstyrkan.

Tingsrätten redovisade i sitt remissvar följande bedömning:

Den information BB lämnat till CC är enligt min uppfattning helt korrekt. Hon säger i sitt meddelande kl. 09.48 den 5 augusti att hon inte har tillgång till protokollet med beslutet och framhåller vikten av att CC kommunicerar med AA. Senare samma dag har hon uppenbarligen läst beslutet i verkställighetsärendet, se e-postmeddelandet kl. 17.28, och hon förklarar för CC att beslutet inte är helt tydligt samt återigen att det är viktigt att kontakt sker med AA och/eller hennes advokat. Det finns med hänsyn till innehållet i e-postkonversationen ingen som helst anledning att tro annat än att BB – precis som hon själv säger – ville hjälpa genom att förse CC med korrekt information. (Observera att det är tydligt att BB fortfarande inte sett beslutsprotokollet kl. 16.44, då hon också e-postar CC, utan då endast har den dom verkställighetsärendet grundar sig på)

Det ska tilläggas att det naturligtvis är viktigt med försiktighet när kommunikation sker med en av parterna i ett mål eller ärende på det här viset. Sett i backspegeln borde BB, via Ystads tingsrätt eller genom sin kollega vid förstärkningsstyrkan, försäkrat sig om att AA också fick del av hennes konversation med CC för att undvika det som nu har hänt, nämligen att hennes objektivitet ifrågasätts. Det hade varit lämpligt enligt min uppfattning men jag ifrågasätter för egen del inte BB:s opartiskhet och anser inte att hon begått något fel som ska föranleda kritik från JO. Att CC dragit helt felaktiga växlar på BB:s besked är olyckligt, men knappast BB:s fel.

AA kommenterade remissvaret.

I ett beslut den 21 januari 2022 anförde *JO Katarina Pahlsson* följande:

Rättslig reglering och mina utgångspunkter

Domstolar ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saktlighet och opartiskhet (1 kap. 9 § regeringsformen, RF). Kravet på saktlighet och opartiskhet omfattar inte enbart hur en sak rent faktiskt har handlagts och vilka verkliga skäl som ligger bakom ett beslut eller annat handlande från en domstol. Även hur domstolens agerande har uppfattats är av betydelse. Man talar ibland om en objektiv och en subjektiv sida av grundlagsbestämmelsen. Det subjektiva är hur en domstol själv anser sig ha agerat, medan det objektiva är hur domstolens agerande kan uppfattas utifrån. Redan risken för att andra kan uppfatta att saktlighet och opartiskhet inte iakttas är tillräckligt för att ett handlande ska kunna anses strida mot kraven i bestämmelsen. (Se Bull och Sterzel, *Regeringsformen – en kommentar*, fjärde uppl., 2019, s. 54 f.)

Det är viktigt att domstolar i sina kontakter med allmänheten uppträder på ett sådant sätt att allmänhetens förtroende för den dömande verksamheten upprätthålls. En domare ska iaktta det krav på ett korrekt bemötande som följer med den offentliga tjänsten. I en domstols uppgifter ingår vidare att i lämplig utsträckning bistå enskilda med upplysningar i frågor som rör domstolens verksamhetsområde (se bl.a. 13 § förordningen [2003:234] om tiden för tillhållande av domar och beslut, m.m.). Det kan handla om att ge upplysningar av mer formell art, t.ex. att ge anvisningar för att fylla i formulär till stämnings-

ansökan och lämna allmänna upplysningar om förfarandet vid domstolen (prop. 1986/87:89 s. 117).

Det förekommer att parter i mål och ärenden vid de allmänna domstolarna vänder sig till domstolen eller direkt till en enskild befattningshavare med frågor efter att handläggningen har avslutats. Om och hur sådana frågor ska besvaras får bedömas från fall till fall. De upplysningar som domstolen lämnar kan se olika ut beroende på omständigheterna i det enskilda fallet men måste, som JO tidigare uttalat, hålla sig inom ramen för vad som är tillåtet enligt regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet (se exempelvis JO 2014/15 s. 71, som gällde en tingsrättslagman som hjälpt en part att formulera ett överklagande i ett domstolsärende).

Inom Sveriges Domstolar finns sedan många år en förstärkningsstyrka av domare. Syftet med förstärkningsstyrkan är att kunna täcka upp tillfälliga behov av ökad arbetskraft hos domstolarna. (Sveriges Domstolars årsredovisning 2020, s. 21.)

Bedömning

Rådmannen BB från förstärkningsstyrkan handlade under en tid ett verkställighetsärende som pågick mellan CC och AA vid Ystads tingsrätt. Ärendet avslutades genom att parterna träffade en överenskommelse vid ett sammanträde den 19 juli 2019, varvid tingsrätten skrev av ärendet. Vid den tidpunkten hade BB:s ansvar för ärendet sedan en tid övergått till en annan rådmann och hon deltog således inte vid sammanträdet.

Den 3 augusti 2019 mottog BB ett e-postmeddelande från CC där det framgick att han ville komma i kontakt med henne angående protokollet från sammanträdet. Enligt meddelandet ansåg CC att lydelsen i protokollet inte överensstämde med den samförståndslösning som parterna hade träffat. Därefter hade BB och CC flera kontakter, både muntligen och per e-post, om bl.a. överenskommelsen och dess förhållande till den dom från våren 2018 som varit föremål för verkställighet.

Utredningen visar att CC och AA kom att ha olika uppfattningar i fråga om innebörden av den överenskommelse som de hade ingått vid sammanträdet. Jag vill inledningsvis framhålla att jag inte uppfattar vare sig de redovisade e-postmeddelandena eller vad som framgick av utredningen beträffande BB:s övriga kontakter med CC på så sätt att hon kan anses ha tagit ställning för någon av parterna eller gett CC råd om hur han kunde argumentera till stöd för sin tolkning. Enligt min mening är det vidare tydligt att BB:s sista skriftliga svar den 5 augusti 2019, som lämnades efter att hon hade läst överenskommelsen, innebär att den enligt henne kunde tolkas på två sätt. Det har således inte kommit fram något som tyder på att BB:s avsikt med kontakterna med CC varit någon annan än vad hon gjort gällande, nämligen att bistå CC med korrekt information i syfte att lösa den situation som uppstod till följd av bl.a. parternas olika syn på överenskommelsen.

BB:s ansvar för verkställighetsärendet hade emellertid upphört före sammanträdet där parterna kom överens och hon närvarade inte under de diskussioner som ledde fram till samförståndslösningen. Redan av den anledningen

har jag svårt att förstå varför BB över huvud taget ansåg att hon behövde besvara CC:s frågor på det sätt hon gjorde i de redovisade e-postmeddelandena, i stället för att helt enkelt hänvisa CC till hans ombud, den rådman som varit ordförande vid sammanträdet eller någon annan vid tingsrätten. Att bistå en part på det sätt som BB gjorde går under alla förhållanden utöver vad som kan anses ingå i en domares allmänna skyldigheter i fall då en part i ett avslutat mål eller ärende vänder sig till domstolen med frågor.

Jag vill understryka att redan risken för att parter och andra kan uppfatta att en domare eller rätten inte iakttar saklighet och opartiskhet kan vara tillräckligt för att ett handlande anses strida mot kraven i 1 kap. 9 § RF. Genom att uttala sig om hur en tidigare dom och parternas överenskommelse kunde tolkas fanns det en påtaglig risk för att CC skulle ta BB:s svar till intäkt för att hans uppfattning om parternas överenskommelse var riktig, trots att detta inte var hennes avsikt. Även det förhållandet att BB inlät sig i upprepade telefonsamtal och andra skriftliga kontakter med CC gällande frågor som på olika sätt anknöt till verkställighetsärendet innebar, särskilt då hon inte tycks ha dokumenterat innehållet i dessa, enligt min mening en risk för att hon skulle kunna uppfattas ha tagit ställning för honom. AA:s JO-anmälan bekräftar detta; hon har uppenbarligen uppfattat att BB agerat partiskt till förmån för CC.

Det är viktigt att en domare så långt möjligt och är lämpligt dokumenterar samt redovisar utförda åtgärder som har samband med ett mål eller ärende (jfr 5 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol). I det här fallet tycks alltså BB inte ha upprättat någon tjänsteanteckning efter sina muntliga kontakter med CC och det är klarlagt att hennes meddelanden till och från honom inte vidarebefordrades till Ystads tingsrätt. Eftersom BB inte hade sin ordinarie tjänstgöring vid tingsrätten borde hon ha sett till att meddelandena skickades dit. Det hade därefter fått ankomma på tingsrätten att ta ställning till om handlingarna skulle diarieföras eller hanteras på annat sätt, liksom till om AA skulle få del av dem.

Även om det alltså inte finns någonting i ärendet som tyder på att BB tagit ställning för någon av parterna, anser jag sammantaget att hon hanterat kontakterna med CC på ett sådant sätt att det funnits en risk att hennes opartiskhet har kunnat ifrågasättas. Hon kan därför inte undgå kritik.

Vad som i övrigt har kommit fram i ärendet ger inte anledning till någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

En tingsrätt har inte fattat beslut om restriktioner vid en huvudförhandlings avslutande. Även frågor om Kriminalvårdens ansvar

(Dnr 1767-2021, 1831-2021)

Beslutet i korthet: Vid avslutningen av en huvudförhandling uppgav åklagaren att hon inte längre hade behov av att kunna meddela den häktade restriktioner. Försvaren påkallade inte något omedelbart beslut i häktnings-

frågan. I en anmälan till JO gjorde den häktade gällande att häktet inte hade fått besked om att hennes restriktioner var hävda.

JO konstaterar att om inte någon av parterna begär omedelbar prövning av ett häkningsbeslut så behöver rätten inte ta ställning till den frågan innan den t.ex. ger besked om tidpunkt för domens meddelande. För det fall åklagaren uppger att det inte längre finns behov av restriktioner måste emellertid rätten i ett särskilt beslut omgående upphäva åklagarens tillstånd att meddela sådana inskränkningar. Utifrån utredningen drar JO slutsatsen att rätten i det aktuella fallet inte fattade något beslut i restriktionsfrågan när förhandlingen avslutades och kritiserar tingsrätten för detta.

Tingsrätten underrättade parterna om att domen skulle meddelas genom att hållas tillgänglig på rättens kansli vid en senare tidpunkt. JO utgår från att den uppgiften kom till häktets kännedom genom kriminalvårdspersonalen i salen. Tingsrätten hade att besluta i häkningsfrågan senast i samband med domen. En domstol är vidare skyldig att underrätta ett häkte om beslut i en häknings- eller restriktionsfråga. Enligt JO hade häktet därmed anledning att utgå från att den häktade skulle vara kvar i häkte och att åklagaren hade fortsatt tillstånd att besluta om restriktioner. Fyra dagar efter att huvudförhandlingen avslutades kontaktade åklagaren tingsrätten i restriktionsfrågan. JO kan inte slå fast att det innan dess hade uppstått tveksamheter på häktet om restriktionerna. Det finns därmed inte underlag att rikta någon kritik mot Kriminalvården.

Anmälan m.m.

I en anmälan som kom in till JO den 26 februari 2021 (JO:s dnr 1767-2021) framförde AA klagomål mot Solna tingsrätt och uppgav i korthet följande:

Hon hade som häktad varit belagd med restriktioner efter att en huvudförhandling avslutats, trots att åklagaren då förklarat att de skulle tas bort eftersom det inte längre fanns någon kollusionsfara. Efter förhandlingen hade hon förts till häktet Sollentuna och kriminalvårdspersonalen sade att de inte fått något besked om att restriktionerna var borttagna. Först flera dagar senare meddelade tingsrätten häktet att hon inte längre hade det.

Med anledning av de uppgifter som kom fram i anmälan beslutade jag den 2 mars 2021 att i ett särskilt ärende (JO:s dnr 1831-2021) utreda också Kriminalvårdens hantering av frågan om AA:s restriktioner.

Utredning

Inledande utredningsåtgärder

Inledningsvis hämtade JO in och granskade bl.a. dagboksblad och anteckningar från huvudförhandlingen i Solna tingsrätts mål nr B 6425-20 samt utdrag från Kriminalvårdsregistret (KVR).

Av handlingarna från tingsrätten framgick att rätten den 13 oktober 2020 – i det sista omprövningsbeslutet av häkningsfrågan före huvudförhandlingen – förlängde tiden för åtals väckande, förordnade att AA fortfarande skulle vara häktad i målet och gav åklagaren fortsatt tillstånd att meddela henne restriktioner.

tioner. De särskilda häktningsskälerna var kollusionsfara och den s.k. tvåårsregeln. I anteckningarna från huvudförhandlingen den 29 och 30 oktober samt 2 november 2020 står under rubriken Övriga anteckningar bl.a. följande:

Åklagaren begär att AA ska kvarbli i häkte till dess domen meddelas på grund av flyktfara samt att det inte är uppenbart att skäl för häktning saknas. Hon anför att någon kollusionsfara inte längre föreligger och att AA inte längre behöver ha några restriktioner i häktet.

Försvararen påkallar inget omedelbart beslut från tingsrätten i häktningsfrågan.

Det finns inte något dokumenterat beslut i anteckningarna som rör frågan om häktning eller restriktioner.

I en daganteckning i KVR den 6 november 2020 anges följande:

Solna tingsrätt avdelning 1 (B 6425-20) har 2020-11-02 efter avslutad huvudförhandling beslutat att dom i målet kommer att meddelas 2020-11-16 klockan 11.00. AA ska alltså vara häktad. Restriktionerna hävs.

Tingsrätten meddelade dom den 16 november 2020 och förordnade därvid att AA skulle stanna kvar i häkte till dess domen i ansvarsdelen vann laga kraft mot henne. I domskälen under rubriken Övriga frågor står bl.a. följande:

För dråp är inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år och det är inte uppenbart att skäl till häktning saknas. Ett långt fängelsestraff presumeras också en viss flyktfara. AA ska därför kvarstanna i häkte till dess domen i ansvarsdelen vinner laga kraft.

JO:s remiss till Solna tingsrätt

Efter de inledande utredningsåtgärderna remitterades AA:s anmälan till Solna tingsrätt. Tingsrätten uppmanades att lämna upplysningar om det som dittills hade kommit fram i utredningen. I samband med det skulle tingsrätten besvara följande frågor:

1. Meddelade tingsrätten några beslut i häktningsfrågan eller i fråga om restriktioner under huvudförhandlingen i det aktuella målet?
2. Överlämnade tingsrätten några handlingar till Kriminalvårdens personal i samband med att huvudförhandlingen avslutades? Om ja, har det dokumenterats att så har skett och i så fall var?
3. Har tingsrätten haft några kontakter med AA:s dåvarande offentliga försvarare och Kriminalvården i restriktionsfrågan? Om ja, när skedde dessa kontakter och vilka uppgifter lämnade tingsrätten? Finns dessa kontakter dokumenterade?
4. När upphörde åklagarens rätt att meddela AA restriktioner?

Solna tingsrätts remissvar

Tingsrätten inkom den 27 april 2021 genom lagmannen med i huvudsak följande remissvar:

Målets hantering

Tingsrätten höll huvudförhandling i målet mellan åklagaren och AA den 29 och 30 oktober samt den 2 november 2020. Vid huvudförhandlingens av-

slutande begärde åklagaren enligt anteckningarna att AA skulle vara fortsatt häktad på grund av flyktfara samt det inte var uppenbart att skäl för häktning saknas. Åklagaren angav att det inte längre förelåg någon kollisionsfara varför AA inte längre behövde ha några restriktioner.

Det har antecknats att försvararen inte påkallade något omedelbart beslut från tingsrätten i häktningsfrågan.

Förhandlingen avslutades med besked om att dom skulle meddelas den 16 november 2020. I anteckningarna framgår också att åklagaren skulle yttra sig över försvararens kostnadsräkning senast den 3 november 2020. Det finns ingen anteckning om något beslut i fråga om häktning.

Av AA:s anmälan framgår att Kriminalvården inte uppfattat att restriktionerna var hävda förrän efter fyra till sex dagar efter huvudförhandlingens avslutande.

Ordföranden i målet har yttrat sig, se bilaga. Ordföranden har sagt att hon vid huvudförhandlingens slut avkunnade beslutet att besked i häktningsfrågan skulle komma när rätten överlagt i skuldfrågan. Hon har också uppgett att Kriminalvårdens personal påmindes om att åklagaren inte längre hade tillstånd att meddela restriktioner. Hon har även tillagt att den förberedda blanketten "UNDERRÄTTELSE - till häkte...", fanns korrekt ifyllt men att transportpersonalen vägrade ta emot blanketten. Hon har slutligen uppgett att rätten att meddela restriktioner hävdades i samband med huvudförhandlingens avslutande den 2 november 2020.

Rättslig reglering

När en huvudförhandling avslutas och någon tilltalad i målet är häktad ska rätten pröva om det fortfarande finns sannolika skäl för misstanke om brott som prövats eller om det inte finns skäl för häktning samt skäl för restriktioner häva häktningen och tillståndet att meddela restriktioner (jfr 24 kap. 5 a §, 19 § 2 st. och 21 § rättegångsbalken). Ett tillstånd till restriktioner förfaller om rätten inte medger fortsatt tillstånd i samband med att den förordnar att någon ska vara fortsatt häktad.

Bedömning i aktuellt fall

Av ordföranden i målets yttrande framgår att hon inte avkunnade beslut om att tilltalad skulle vara fortsatt häktad, men avkunnade beslut om doms meddelande samt påmände Kriminalvården om att tillstånd att meddela restriktioner inte längre förelåg. Detta överensstämmer inte med vad som återfinns i anteckningarna. Vid kontroll med protokollföraren, en fiskal, har denna uppgett att anteckningarna korrekt återspeglar besluten under förhandlingen. Att inget beslut om att häva tillståndet att ålägga restriktioner har avkunnats vid förhandlingens avslutande synes också stämma överens med hur åklagaren uppfattat situationen (enligt mailkonversationen mellan åklagaren och ordföranden). Åklagaren har i konversationen efterlyst information om AA fortfarande var häktad samt om rätten att meddela restriktioner var hävd.

Av materialet är det svårt att komma till någon annan slutsats än att rätten, genom ordföranden, inte uttryckligen förklarade att AA skulle vara fortsatt häktad tills dom meddelas, varken genom att avkunna ett beslut vid förhandlingens slut eller efter avslutad överläggning. Inte heller synes något beslut om att rätten att meddela restriktioner var hävd ha avkunnats eller på något annat sätt tydligt meddelats. Om de närvarande representanterna för Kriminalvården vägrade ta emot en underrättelse om fattade beslut skulle en lösning kunna ha varit att ordföranden säkerställde att handlingen e-postades till Kriminalvården. Protokollföraren har uppgett att hon inte på eget bevåg skickade iväg blanketten "UNDERRÄTTELSE - till häkte..." eftersom det enligt hennes mening inte hade fattats några formella beslut i häktningsfrågan.

Även om uppgifterna kring det inträffade till viss del går isär synes tingsrätten enligt min mening ha brustit när det gäller tydligheten kring viktiga beslut i häktningsfrågan genom att inte i samband med huvudförhandlingens avslutande, varken muntligen eller skriftligen, på ett klart sätt meddela vilka beslut som fattats.

I ett undertryckande till tingsrättens remissvar svarade den ansvariga rådmannen följande på JO:s frågor:

1. När huvudförhandlingen avslutades meddelade jag att beslut i häktningsfrågan skulle komma när vi överlagt skuldfrågan. Jag erinrade Kriminalvårdens personal att åklagaren inte längre har tillstånd att meddela restriktioner.
2. Vi hade förberett vår blankett "UNDERRÄTTELSE – till häkte efter huvudförhandling, se bilaga (en icke ifylld blankett) [*utelämnad här, JO:s anm.*]. Vad gäller restriktionerna var rutan "Hävs" ikryssad. Transportpersonalen vägrade ta emot blanketten och jag sa ett par gånger att de skulle ta emot den men de gjorde inte det med motiveringen att de inte behövde blanketten.
3. Därefter har åklagaren och försvararen varit i kontakt med tingsrättens kansli med allmänna frågor kring häktningsbeslutet och jag bifogar min och åklagarens e-postkorrespondens som utmynnade i att vi den 6 november 2020 skickade underrättelsen [*utelämnad här, JO:s anm.*].
4. Rätten att meddela restriktioner hävdades i samband med huvudförhandlingens avslutande den 2 november 2020.

JO:s remiss till Kriminalvården

JO remitterade även ärendet till Kriminalvården. Myndigheten uppmanades att lämna upplysningar om det som dithills hade kommit fram i utredningen. I samband med det skulle Kriminalvården besvara följande frågor:

1. Vilka rutiner har Kriminalvården för att i samband med transporter från en domstol ta emot och dokumentera uppgifter om fortsatt frihetsberövande och eventuella restriktioner?
2. Tog de kriminalvårdare som ansvarade för transporten av AA emot några handlingar från tingsrätten? Om ja, har det dokumenterats att så har skett och i så fall var?
3. Har Kriminalvården haft några kontakter med AA:s dåvarande offentliga försvarare och Solna tingsrätt i restriktionsfrågan? Om ja, när skedde dessa kontakter och vilka uppgifter tog Kriminalvården emot? Finns dessa kontakter dokumenterade?
4. När flyttades AA från restriktionsavdelningen till en gemensamhetsavdelning?

Kriminalvårdens remissvar

Kriminalvården inkom den 31 maj 2021 genom chefen för sektionen för verksamhetsjuridik med i huvudsak följande remissvar:

Bakgrund m.m.

Kriminalvården har i ärendet hämtat in uppgifter om sakförhållandena från Kriminalvårdens region Stockholm, som i sin tur inhämtat uppgifter från

häktet Sollentuna, samt från myndighetens nationella transportenhet (NTE). Uppgifter om myndighetens rutiner har även inhämtats från Kriminalvårdens övriga fem regioner.

Kriminalvårdens yttrande

Allmänt om Kriminalvårdens rutiner

JO har efterfrågat vilka rutiner Kriminalvården har för att i samband med transporter från en domstol ta emot och dokumentera uppgifter om fortsatt frihetsberövande och eventuella restriktioner. Vad avser denna fråga kan följande nämnas.

Det skiljer sig mellan Kriminalvårdens häkten hur transporter till och från t.ex. en huvudförhandling i domstol utförs samt vilken funktion inom myndigheten som ansvarar för transporten. En sådan transport kan genomföras av såväl häktets egen personal som av transportpersonal från NTE. För en transport som utförs av personal från NTE finns rutiner i den enhetens lokala tillägg till Kriminalvårdens säkerhetshandbok (2018:9).

Enligt rutinerna är transportledaren ansvarig för att lämna relevant information till den beställande enheten, dvs. häktet. Det kan vara fråga om information som kommit transportpersonalen tillhanda såväl muntligen som skriftligen. Av handboken framgår bl.a. följande.

Gällande inträffad incident eller synnerligen viktig information som framkommer under transportuppdraget (ex. händelse med inslag av hot/våld, muntligt besked i förväg kring fri fot, hävda restriktioner, uppgifter om risk för självskada/självmod, sjukdomstillstånd, medicinering) ska detta kommuniceras till beställaren och anteckning om vem som mottagit informationen samt klockslag när den lämnats noteras på resplan/färdhandling.

[...]

Vissa domstolar väljer att, i stället för skriftligt beslut direkt efter förhandling, maila beslut till berört häkte där klienten är frihetsberövad. Transportpersonalen ska i dessa lägen muntligen meddela häktet vad som gäller när vi lämnar klient åter, samt dokumentera på transportunderlaget, exempelvis:

1. Domstolen ej lämnat besked i häktningsfrågan, beslut mailas häktet,
2. Domstolen lämnat muntligt beslut i häktningsfrågan, klient ska försättas på fri fot, beslut ska mailas häktet,
3. Domstolen lämnat muntligt beslut i häktningsfrågan, klient ska vara fortsatt häktad, beslut ska mailas häktet.

I det fall domstolen beslutar och muntligen meddelar att klienten ska försättas på fri fot agerar vi på detta på samma sätt som ett skriftligt beslut. Eventuella frågor från häktet hänvisas till domstolen.

Det bör i sammanhanget framhållas att det idag i allt större utsträckning förekommer att domstolar inte överlämnar något skriftligt beslut till den närvarande transportpersonalen. Normalt sett skickas beslutet i stället endast per e-post till det berörda häktet. NTE:s transportpersonal befattar sig därmed inte med skriftliga handlingar angående den häktade i en sådan situation.

Särskilda rutiner finns även när det gäller transporter som utförs av häktena. Nedan följer en sammanställning av de uppgifter som har lämnats av Kriminalvårdens regioner i detta avseende.

I Kriminalvårdens *region Mitt* tillämpar häktena i stort sett samstämmiga rutiner. Transportpersonal tar emot ett skriftligt beslut om frihetsberövande vid domstolen, om ett sådant finns, och meddelar även muntligt till vakthavande befäl innan transporten tillbaka till häktet. När transporten

återvänt till häktet dokumenteras beslutet. Transportpersonal har vid de flesta häkten instruktion inför transporten att efterfråga ett skriftligt beslut innan de lämnar domstolen. Denna rutin gäller när fysisk närvaro sker vid domstolen. Vid närvaro i domstol via t.ex. videolänk, eller om domstolen meddelar att de avser att skicka beslutet per e-post, sker bevakning av e-postlåda av kansliet under kontorstid och vanligtvis av vakthavande befäl efter kontorstid. Dessa funktioner ansvarar sedan för dokumentation. I de fall domstolen meddelar att de avser att skicka beslut om fortsatt frihetsberövande per e-post även om den intagne varit fysiskt närvarande i domstolen tillser transportledaren att domstolen ändå lämnar muntlig information om innehållet. De aktuella besluten kan också inkomma till häktena som digitala handlingar direkt till Kriminalvårdens IT-system, i stället för genom e-post. I de fallen sker bevakning av IT-system av kansli eller vakthavande befäl, som även ansvarar för vidare dokumentation.

Kriminalvårdens *region Nord* har uppgett följande. I de allra flesta fall lämnar domstolen ett skriftligt beslut gällande häktning och restriktioner i form av domsbevis eller häktningsbevis till transportpersonal efter avslutad förhandling i domstolen. Transportledaren ansvarar sedan för att beslutet överlämnas till vakthavande befäl eller till klienthandläggare i häktet, som därefter ansvarar för att dokumentationen av detta sker. Om domstolen meddelar att beslut kommer att skickas genom e-post eller fax sker bevakningen i häktet av vakthavande befäl eller klienthandläggare. Den som ansvarar för bevakningen kontaktar också domstolen om något beslut inte kommer in till häktet i närtid.

I Kriminalvårdens *region Syd* gäller följande. Vid de flesta häktena ombesörjer häktets egen personal transporter till och från en domstol. Transportledaren har ansvaret för att tillse att ett beslut om frihetsberövande och restriktioner medföljer tillbaka till häktet. Detta dokumenteras sedan av avdelningspersonal eller av vakthavande befäl. Om ett beslut om hävda restriktioner har fattats får häktet därmed omedelbart kännedom om detta.

Kriminalvårdens *region Öst* har uppgett följande när det gäller frågan om rutiner. Häktena i regionen har till viss del något skilda rutiner för att hantera den aktuella frågan. Normalt är det transportledaren som efter avslutad förhandling i domstol ansvarar för att häktet får kännedom om ett beslut om fortsatt frihetsberövande och eventuella restriktioner. Vanligtvis gäller att transportledaren får muntlig information om detta. Ett skriftligt beslut skickas därefter normalt per e-post till häktet. Det ankommer på vakthavande befäl att bevaka att ett sådant beslut inkommer och att därefter dokumentera det. Kanslipersonal och klienthandläggare stödjer vakthavande befäl i denna uppgift. Vid några häkten inom regionen används under transporten NTE:s checklista angående lokala transporter. Denna checklista tas emot av häktets personal efter att transporten avslutats och dokumentation sker av klienthandläggare under kontorstid samt av vakthavande befäl utanför kontorstid. I checklistan ska bl.a. besvaras frågan om den intagnes restriktioner förändrats. Utöver den information som lämnats av transportledare mottar häktena information om beslut och liknande per e-post från domstolen. När det gäller de häkten för vilka NTE utför transporter tillser den enhetens transportledare att handlingar från domstolen överlämnas till häktets vakthavande befäl, i enlighet med vad som redogjorts för ovan. Det är normalt förekommande att det inte finns något skriftligt beslut från domstolen, och det ankommer då på transportpersonalen att uppmärksamma häktet på att beslutet kommer att skickas per e-post. I sådant fall bevakas detta av häktets vakthavande befäl, som vid behov kontaktar domstolen vid oklarheter. Kanslipersonal ansvarar därefter för att dokumentera beslutet.

Även Kriminalvårdens *region Väst* har uppgett att rutinerna skiljer sig åt något mellan regionens häkten. Normalt gäller dock att transportledaren ansvarar för att häktet får kännedom om ett beslut av domstol. Dokumentation av beslutet sker sedan vanligtvis av häktets vakthavande befäl, eller av

kanslipersonal. Domstolarnas hantering när det gäller expediering av beslut skiljer sig dock åt, och vissa domstolar ser alltid till att ett skriftligt beslut överlämnas till transportpersonalen. I andra fall skickas beslutet vanligen per e-post. Om något beslut i en sådan situation inte kommer in kontakter häktet domstolen i syfte att säkerställa att verksamhetsstället har fått all nödvändig information om frihetsberövandet.

Den nu aktuella anmälan riktar sig mot häktet Sollentuna i Kriminalvårdens region Stockholm. I häktet Sollentuna finns särskilda rutiner för hantering av ifrågavarande situationer. Kanslifunktionen har i uppdrag att ta emot, dokumentera och inhämta uppgifter om fortsatt frihetsberövande. Bevakning av detta sker genom en markering på en s.k. transportlista och uppföljning sker dagen efter en förhandling om någon information ännu inte kommit in från domstolen.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att Kriminalvårdens häkten har väl utarbetade rutiner för att hantera den ifrågavarande situationen. Vissa lokala variationer förekommer, men ärendena hanteras på ett mycket snarlikt sätt. Utgångspunkten är att det är transportledaren som har ansvaret för att beslut om fortsatt frihetsberövande och restriktioner kommer till häktets kännedom, oavsett om beslutet har meddelats muntligen eller skriftligen av domstolen. I många fall kommuniceras dock inte domstolens beslut med Kriminalvårdens transportpersonal. Normalt är det därför häktenas vakthavande befäl, ofta biträdd av kanslipersonal eller klienthandläggare, som ansvarar för att dokumentera ett beslut och vid behov bevaka att ett skriftligt beslut inkommer från domstolen, t.ex. genom e-post.

I samband med utredningen har flera verksamhetsställen och regioner påtalat vissa brister i hanteringen, vilka emellertid inte kan hänföras till Kriminalvårdens hantering av frågan. Det förefaller vara vanligt förekommande att det dröjer innan vissa häkten får besked av åklagaren vilka restriktioner som ett beslut avser, trots att information om åklagarens rätt att meddela restriktioner har lämnats av domstolen genom beslut. Det bör i denna del framhållas att det inte kommit fram något som tyder på annat än att samtliga häkten har fullgoda rutiner bl.a. för bevakning av e-postlådana. Vissa häkten har vidare framfört att det är problematiskt att domstolarna ibland inte överhuvudtaget tillställer häktena skriftliga beslut. Det har dock även påpekats att ett mer enhetligt och tydligt förfarande i detta avseende kan förväntas i och med den nya lagstiftningen som innebär att rätten framöver även ska besluta vilka slags restriktioner åklagaren får meddela. De nya bestämmelserna träder i kraft den 1 juli 2021 (se bl.a. SFS 2021:285).

Särskilt om omständigheterna i AA:s fall

Transporten av AA mellan häktet Sollentuna och Solna tingsrätt utfördes av transportpersonal från NTE. Det finns inte några uppgifter om att transportpersonalen tog emot handlingar av domstolen avseende AA:s restriktioner och inte heller om att någon information lämnades muntligen av domstolen till transportpersonal. Om domstolen hade överlämnat handlingar till Kriminalvårdens personal i samband med huvudförhandlingen skulle detta ha dokumenterats i resplanen i enlighet med de rutiner som beskrivits ovan. Någon dokumentation angående domstolens beslut om restriktioner har emellertid inte skett.

Av AA:s anmälan framgår vissa uppgifter om att transportpersonal skulle ha vägrat att ta emot handlingar som avsåg den aktuella frågan. Det bör upplysas om att det under ifrågavarande utredning har hämtats in uppgifter från den transportledare som ansvarade för den aktuella transporten. Transportledaren har inte kunnat minnas omständigheterna vid transporten. Det ska emellertid framhållas att tingsrätterna i Stockholm, bl.a. Solna tingsrätt, sedan över ett år tillbaka tillämpar en ordning som innebär att några skriftliga beslut inte längre överlämnas till transportpersonal. Domstolen tillser i stället att besluten i samtliga mål skickas per e-post direkt till

det berörda häktet. Det framstår därmed inte som sannolikt att domstolen i det aktuella fallet skulle ha försökt överlämna handlingar till transportpersonalen.

Det finns vidare inte någon dokumentation om att häktet Sollentuna inledningsvis har haft kontakt med vare sig AA:s offentliga försvarare eller Solna tingsrätt i restriktionsfrågan. Den klienthandläggare som ansvarade för ärendet har dock en minnesbild av att han talade med AA om att restriktionerna hade hävts, samt att häktet i samband med detta genast upprättade kontakt med tingsrätten för att eftersöka information. Detta skedde troligtvis samma dag som häktet tog emot och dokumenterade domstolens beslut om hävning av tillståndet till restriktioner, dvs. den 6 november 2020 (jfr daganteckning som redovisas i JO:s remiss).

De normala rutinerna inom Kriminalvården för det fall information om beslut inte lämnas av domstolen inom rimlig tid efter huvudförhandling har redogjorts för översiktligt ovan. Dessa innefattar bl.a. att häktet bevakar frågan samt vid behov kontaktar domstolen vid eventuella oklarheter. I normalfallet skulle häktet därmed senast den 3 november 2020 ha upprättat kontakt med domstolen, när det stod klart att någon information inte kommit in. Under denna arbetsdag tjänstgjorde dock inte någon av häktet Sollentunas ordinarie kanslipersonal, eftersom de vid tillfället i stället närvarade vid en utbildning. Tre vikarier var schemalagda att ersätta ordinarie personal, men en av vikarierna kom att sjukanmäla sig.

AA förflyttades från häktet Sollentuna till häktet Färingsö, som är ett gemensamhetshäkte, den 9 november 2020. Efter tidigare beviljad samsittning under dagtid och samtycke från båda intagna var AA dessförinnan – sedan den 30 september 2020 – placerad i bostadsrum tillsammans med en annan intagen.

Det finns sammanfattningsvis inte något som tyder på att varken NTE:s transportpersonal eller häktet Sollentuna mottog någon information från domstolen angående AA:s hävdade restriktioner tidigare än den 6 november 2020. Någon anledning att anta att Kriminalvården skulle ha agerat felaktigt på grund av bristande hantering av information från domstolen finns därmed inte. Det är olyckligt att häktet inte i ett tidigare skede lyckades upprätta kontakt med domstolen och klargöra frågan om AA:s restriktioner. Det är dock mycket sannolikt att detta föranleddes av den omständigheten att ordinarie kanslipersonal inte tjänstgjorde den aktuella dagen samt att delar av den vikarierande personalen var sjuk. Det finns därmed inte något som tyder på att denna underlåtenhet skulle grunda sig i bristande rutiner eller liknande.

Kommunicering av remissvar

AA gavs möjlighet att kommentera Solna tingsrätts remissvar. Vidare fick tingsrätten och Kriminalvården del av varandras yttranden.

I ett beslut den 24 februari 2022 anförde *JO Katarina Påhlsson* följande:

Rättslig reglering m.m.

Remissvaren innehåller redogörelser för viss rättslig reglering men de frågor som aktualiseras i ärendet ger mig anledning att komplettera redovisningen. Det ska inledningsvis anmärkas att flera bestämmelser i framför allt 24 kap. rättegångsbalken, RB, som reglerar frågor om häktning och restriktioner

ändrades den 1 juli 2021.¹ Redogörelsen i det följande avser som utgångspunkt bestämmelserna i deras lydelse hösten 2020.

Om rätten beslutar att häkta någon, förordnar att någon ska kvarbli i häkte eller medger förlängning av åtalstiden, ska den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om den häktades kontakter med omvärlden ska få inskränkas. Tillstånd till sådana restriktioner får meddelas endast om det finns s.k. kollusionsfara, dvs. risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning. (Se 24 kap. 5 a § första stycket RB.) Rätten kan inte på eget initiativ fatta beslut om tillstånd (se bl.a. prop. 1993/94:24 s. 78). Ett tillstånd till restriktioner förfaller om rätten inte medger fortsatt tillstånd i samband med att den förordnar att någon ska kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal. Om åklagaren i samband med att rätten på nytt prövar en häktningsfråga inte uttryckligen begär fortsatt tillstånd att få meddela beslut om restriktioner förfaller alltså denna rätt. (Se dåvarande tredje stycket i 24 kap. 5 a § RB och prop. 1997/98:104 s. 63.) Ett beslut om tillstånd till restriktioner får överklagas särskilt (se 49 kap. 5 § 6 RB).

Rätten ska häva ett häktningsbeslut om det inte längre finns skäl för det (se dåvarande 24 kap. 20 § första stycket 2 RB, se också mitt beslut den 19 januari 2021, dnr 676-2019). Ett häktningsbeslut gäller, liksom annat beslut om tvångsmedel, längst till dess att rätten meddelar dom i målet (se bl.a. Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?*, fjärde uppl. 2018, s. 764). Döms den misstänkte för brottet och är han eller hon häktad, ska rätten, enligt de grunder som anges i 24 kap. RB, pröva om han eller hon ska stanna kvar i häkte till dess domen vinner laga kraft. I fråga om tillstånd till restriktioner gäller bestämmelserna i 5 a § RB. (Se 24 kap. 21 § första stycket RB.)

Vid domstolen ska det föras register över alla mål (se 6 kap. 1 § första stycket RB). Av målregistret eller av akten ska domstolens avgöranden i målet framgå, när de har beslutats och vem eller vilka som svarar för detta samt vem eller vilka som svarar för gjorda anteckningar (se 6 kap. 2 § RB). Vid ett sammanträde ska det antecknas bl.a. parternas yrkanden och invändningar samt medgivanden eller bestridanden av motpartens yrkanden och det som i övrigt förekommer vid ett sammanträde, i den mån det kan ha betydelse för parterna eller för högre rätt att det antecknas. Anteckningarna ska göras i anslutning till sammanträdet. (Se 6 kap. 3 § RB.)

Anteckningarna från en huvudförhandling behöver inte innehålla en redogörelse för förhandlingens gång. Det är emellertid viktigt att det i efterhand går att få besked om vilka beslut som rätten har fattat under förhandlingen. Detta ska framgå av målregistret eller av en handling i akten eller, om ett protokoll behövs, av detta. (Se prop. 1999/2000:26 s. 76 och t.ex. JO 2004/05 s. 61.)

¹ De väsentliga ändringarna är att rätten i förekommande fall numera även ska pröva på vilket sätt som den häktades kontakter med omvärlden ska få inskränkas enligt 6 kap. 2 § häkteslagen (2010:611) samt att häktningstiden som huvudregel inte får överskrida nio eller, om den häktade inte fyllt 18 år, tre månader (se 24 kap. 4 a och 5 a §§ RB och 23 a § lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, prop. 2019/20:129, bet. 2020/21:JuU43, rskr. 2020/21:244 samt SFS 2021:285 och SFS 2021:287).

Under handläggningen av ett mål ska det fortlöpande registreras bl.a. vilka handlingar som kommer in till domstolen och vilka åtgärder som domstolen utför i det (se 5 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol).

I förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m. finns grundläggande bestämmelser om expediering av domar, beslut och underrättelser i brottmål. Där framgår bl.a. att en domstol som upphäver ett häktnings- eller anhållningsbeslut genast ska underrätta åklagaren och den myndighet som svarar för förvaringen av den häktade eller anhållne. En domstol ska också lämna en sådan underrättelse om den upphäver ett beslut om tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a § RB. (Se 5 §.) Vid tidpunkten för den aktuella händelsen framgick även i 24 § häktesförordningen (2010:2011) att en domstol som ändrade ett beslut om restriktioner som meddelats enligt 6 kap. 1 § häkteslagen var skyldig att omedelbart underrätta den myndighet som svarade för förvaringslokalen om beslutet (bestämmelsen upphävd genom SFS 2021:328).

Om rätten har gett tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a § RB får undersökningsledaren eller åklagaren besluta om sådana inskränkningar. De olika formerna anges i 6 kap. häkteslagen. Ett beslut om restriktioner får sålunda avse inskränkningar i t.ex. rätten att placeras tillsammans med andra intagna, vistas i gemensamhet och ta emot besök. (Se 1 och 2 §§.) Undersökningsledaren eller åklagaren ska se till att den intagne och den myndighet som svarar för förvaringslokalen omedelbart underrättas skriftligen om beslut om restriktioner enligt 6 kap. 1 § häkteslagen (se 23 § första stycket häktesförordningen).

En häktad person som inte är föremål för restriktioner har som utgångspunkt rätt till gemensamhet under dagtid, dvs. ska då ges möjlighet att vistas tillsammans med andra intagna (se 2 kap. 5 § häkteslagen). JO har uttalat att gemensamhet får anses förutsätta att en intagen vistas tillsammans med flera andra intagna. Det innebär att s.k. samsittning, när två intagna vistas tillsammans, inte går att jämställa med en vistelse i gemensamhet. (Se t.ex. JO 2020/21 s. 164.)

Bedömning

Rättens prövning av häktnings- och restriktionsfrågor efter avslutad huvudförhandling

När en tilltalad är häktad ska rätten, som framgår av redogörelsen för regleringen i 24 kap. 21 § RB, i samband med domen pröva om han eller hon ska stanna kvar i häkte till dess domen vinner laga kraft och i förekommande fall även ta ställning till restriktionsfrågan. Det finns däremot inte någon föreskriven skyldighet för rätten att på eget initiativ vid en huvudförhandlings avslutande alltid meddela ett särskilt beslut i fråga om den tilltalade ska vara fortsatt häktad. Rätten har emellertid ett ansvar att kontinuerligt ompröva häktningsfrågan och ska omedelbart häva beslutet om det inte längre finns skäl för det. Sålunda ska inte någon vara häktad längre än vad som är nödvändigt. Det säger sig självt att detsamma gäller inskränkningar i en enskilds kontakter med omvärlden.

När en huvudförhandling avslutats har rätten tagit del av allt processmaterial och har därmed ett annat och mer gediget underlag för prövningen av såväl

själva häktningsbeslutet som ett eventuellt tillstånd till restriktioner. Redan detta förhållande medför enligt min mening att hela häktningsfrågan många gånger bör prövas direkt efter en huvudförhandling. (Jfr JO 2008/09 s. 53.) Även vad parterna anför liksom vilka särskilda häktningsskäl som det enskilda häktningsbeslutet grundar sig på har betydelse för när frågan ska prövas (se t.ex. NJA 2019 s. 741). I komplicerade brottmål med flera enskilda överläggningar måste naturligtvis en omprövning göras fortlöpande (se 30 kap. 7 § andra stycket RB).

Rätten har ett ansvar för att säkerställa att en häktningsfråga lyfts i samband med huvudförhandlingens avslutande och att parterna inte har förbisett detta i sina slutanföranden. Det kan ske genom att ordföranden med frågor eller påminnelser ger parterna möjlighet att klargöra sina respektive ståndpunkter. Detta gäller givetvis också frågan om åklagaren då ska ges fortsatt tillstånd att meddela restriktioner.

Begär inte någon av parterna omedelbar prövning av ett häktningsbeslut behöver dock, som jag tidigare har varit inne på, rätten inte ta ställning till den frågan innan den t.ex. ger besked om tidpunkten för när domen ska meddelas. Det tidigare fattade häktningsbeslutet gäller ju tills vidare. För det fall åklagaren anför att det inte längre föreligger kollusionsfara och att det inte finns behov av restriktioner måste emellertid rätten i vart fall omgående i ett särskilt beslut upphäva åklagarens tillstånd att meddela sådana inskränkningar.

Tingsrätten fattade inte något beslut i frågan om restriktioner

Av utredningen framgår att åklagaren i samband med att huvudförhandlingen avslutades anförde att hon inte längre hade behov av tillstånd att kunna meddela AA restriktioner och att den offentlige försvararen inte påkallade något omedelbart beslut i häktningsfrågan. I den aktuella situationen var rätten inte skyldig att omedelbart pröva om AA skulle vara fortsatt frihetsberövad. Däremot hade rätten att då meddela ett särskilt beslut, om den avsåg att häva åklagarens tillstånd att få meddela AA restriktioner. Ett sådant beslut skulle vidare ha dokumenterats i anteckningarna från huvudförhandlingen och även ha meddelats häktet.

Anteckningarna från förhandlingen innehåller inte något beslut i vare sig häktnings- eller restriktionsfrågan. Enligt tingsrättens remissvar återspeglar anteckningarna korrekt vilka beslut som rätten fattade under förhandlingen. Av yttrandet framgår att protokollföraren vidare har uppgett att det inte fanns skäl att skicka en särskild underrättelse till häktet eftersom det enligt hennes mening inte hade fattats några formella beslut i häktningsfrågan. Beskrivningen är väl förenlig med den e-postkorrespondens mellan åklagaren och rättens ordförande som jag har tagit del av. Den 6 november 2020 – dvs. fyra dagar efter att huvudförhandlingen hade avslutats – frågade åklagaren om tingsrätten hade beslutat att hon inte längre hade tillstånd att meddela restriktioner och vilket datum det beslutet i så fall skulle registreras på.

Den rådman som var ordförande vid förhandlingen har i remissvaret till JO uppgett att hon ”erinrade” Kriminalvårdens personal om att AA inte längre hade några restriktioner, men att de inte ville ta emot en ifylld blankett med

sådan upplysning. Jag noterar att anteckningarna från förhandlingen inte tar upp något av det rådmannen har beskrivit (se 6 kap. 3 § RB, jfr 5 § förordningen om mål och ärenden i allmän domstol). Vidare har Kriminalvården i sitt remissvar redogjort för en ordning där tingsrätterna i Stockholmsområdet sedan våren 2020 skickar information om besluten via e-post direkt till aktuellt häkte i stället för att lämna blanketter till den kriminalvårdspersonal som närvarar vid förhandlingen. Härtill kommer att personalen som ansvarade för transporten och bevakningen av AA i enlighet med interna rutiner skulle ha dokumenterat i resplanen om rätten hade överlämnat några handlingar eller gett muntlig information. Men enligt myndigheten finns det inte någon notering om restriktioner i det aktuella fallet.

Utifrån utredningen kan jag därmed inte dra någon annan slutsats än att rätten inte fattade något beslut i restriktionsfrågan när förhandlingen avslutades. Det förhållandet att ordföranden svarat åklagaren i e-postkorrespondensen den 6 november 2020 att ”restriktionerna ska vara hävda av tingsrätten direkt då vi meddelade datum för dom, dvs. i måndags” påverkar inte min bedömning. Snarast ger det som kommit fram intryck av att ordföranden kan ha missförstått regleringens innebörd. Eftersom åklagaren uppgav att det inte längre fanns ett behov av restriktioner skulle rätten följaktligen omedelbart efter att förhandlingen avslutades ha beslutat att upphäva åklagarens tillstånd att meddela AA några inskränkningar. Avsaknaden av ett sådant beslut innebar att Kriminalvården även fortsättningsvis hade att tillämpa de restriktioner som åklagaren tidigare beslutat om. Tingsrätten förtjänar kritik för sin hantering av restriktionsfrågan.

I anslutning till detta vill jag framhålla att dokumentationen av beslut som rör häktnings- och restriktionsfrågor är mycket viktig. Enligt min mening bör därför rättens ordförande alltid kontrollera att anteckningar från huvudförhandlingen som rör den typen av ställningstaganden korrekt återspeglar besluten och i förekommande fall signera dem. Det finns också anledning att understryka vikten av noggrannhet vid utformningen och dokumentationen av en underrättelse till berört häkte och expedieringen av den.

Det finns inte underlag att rikta kritik mot häktet Sollentuna när det gäller restriktionsfrågan

Av Kriminalvårdens remissvar framgår att häktet Sollentuna har en rutin som innebär att kanslipersonalen kontaktar tingsrätten om den inte får information om sådana beslut som här är aktuella inom ”rimlig tid” efter det att huvudförhandlingen avslutats. Det innebär enligt myndigheten att om rutinen tillämpats i förhållande till AA hade häktet senast den 3 november 2020, dvs. dagen därpå, kontaktat tingsrätten för att få besked i häktningsfrågan. Det skedde dock inte. Som jag uppfattat Kriminalvården är den huvudsakliga anledningen att den ordinarie kanslipersonalen var på kurs den dagen och färre vikarier i tjänst än planerat. Det tycks inte ha gjorts någon uppföljning de påföljande dagarna heller. Utredningen tyder i stället på att det dröjde till den 6 november 2020 innan häktet tog kontakt med tingsrätten.

Kriminalvården ansvarar för att bedriva häktesverksamhet och för verkställighet av beslut om häktning (se 1 § förordningen [2007:1172] med instruktion för Kriminalvården och 1 kap. 1 § häkteslagen). Däremot är inte Kriminal-

vården ansvarig för själva beslutet om häktning eller om sådana restriktioner som det här är frågan om. Det är dock självklart att ett enskilt verksamhetsställe måste kontrollera såväl grunden för ett frihetsberövande som en intagens identitet. Detta behandlas i 1 kap. 8 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:2) om häkte, FARK Häkte. Av föreskriften framgår sålunda att grunden för frihetsberövandet ska kontrolleras innan en person tas in i häkte och det ska även ske en kontroll av att det är rätt person som tas in.

I de allmänna råden till 1 kap. 8 § FARK Häkte understryks att behovet av att kontrollera grunden för frihetsberövandet kvarstår även efter att en person har tagits in i häkte. Och om tveksamhet uppstår om huruvida den intagne får hållas fortsatt frihetsberövad behöver enligt dessa råd förundersökningsledaren eller domstolen genast kontaktas. Som exempel på när det kan finnas tveksamheter nämns att tidsfristen för att ompröva ett frihetsberövande har passerat utan att Kriminalvården fått någon information om hur processen fortskrider, och att ett beslut om häktning i den misstänktes utemått verkställts men häktningförhandling därefter inte hållits inom föreskriven tid.

I anslutning till detta kan noteras att ”hävda restriktioner” anges som exempel på vad som utgör ”synnerligen viktig information” i några av Kriminalvårdens styrande och andra för detta ärende relevanta dokument. Det är onekligen ett rimligt synsätt. Är det ovisst om det finns grund för att inskränka en intagens kontakter med omvärlden bör därför på motsvarande sätt ett häkte undersöka den saken. Jag kan för egen del se ytterligare situationer där det finns behov för Kriminalvården att kontrollera ett häktnings- eller restriktionsbeslut. Ett sådant fall är den nog inte helt ovanliga situationen att rätten inför överläggningen efter en avslutad förhandling låter transporten åka tillbaka till häktet med den frihetsberövade och ska återkomma med besked. Om någon underrättelse inte kommit in till häktet när det är sagt, eller rimlig tid efter överläggningen, bör kriminalvårdspersonalen således enligt min mening genast följa upp frågan med domstolen. En annan situation kan t.ex. vara att den intagne för fram till personalen att han eller hon inte längre ska ha restriktioner.

När det gäller anteckningarna från huvudförhandlingen beträffande AA anges endast att den ”avslutas med att parterna underrättas om att dom kommer att meddelas genom att hållas tillgänglig på rättens kansli från den 16 november 2020, kl. 11.00”. Jag utgår från att Kriminalvårdens personal befann sig i salen när det beskedet gavs och att den uppgiften därmed har kommit till häktets kännedom. Häktningsbeslutet beträffande AA gällde till dess annat beslutades. Som jag tidigare har beskrivit behöver rätten inte alltid ompröva ett häktningsbeslut omedelbart efter att en huvudförhandling avslutats. I AA:s fall innebar förhållandena således att tingsrätten hade att ge beslut i häktningsfrågan senast i samband med domen. Vidare har en domstol som beslutar i en häktnings- eller restriktionsfråga skyldighet att underrätta verksamhetsstället där den häktade är intagen om beslutet. Jag anser därför att häktet Sollentuna hade anledning att utgå från att AA skulle vara kvar i häkte och att åklagaren hade fortsatt tillstånd att besluta om restriktioner.

För det fall häktet ansåg att det fanns tveksamheter i häktningsfrågan borde naturligtvis Solna tingsrätt genast ha kontaktats i enlighet med vad som sägs i FARK Häkte. Även om AA menar att hon tagit upp restriktionsfrågan med

personalen i häktet går det inte att slå fast om det före den 6 november 2020 har uppstått tveksamheter om åklagarens rätt att meddela henne restriktioner. Jag har mot bakgrund av det anförda inte underlag att rikta någon kritik mot häktet Sollentuna.

Det inträffade ger mig dock skäl att framhålla att föreskrifter och rutiner förstås ska följas även vid sjukdom eller annan frånvaro bland den personal som normalt hanterar kontroll av frihetsberövanden och restriktioner. Kriminalvården har ett ansvar att se till att också vikarier har kunskap om vad som gäller. Vidare kan det finnas skäl för häktet Sollentuna att se över sina rutiner för att säkerställa att de är förenliga med vad som sägs i 1 kap. 8 § FARK Häkte och de allmänna råden, särskilt beträffande att verksamhetsstället genast ska kontakta förundersökningsledaren eller domstolen om det uppstår tveksamhet i en häkttnings- eller restriktionsfråga. Som jag nyss har anmärkt kan det dessutom finnas ytterligare situationer än de exempel som tas upp i de allmänna råden där ett häkte kan behöva ta sådana kontakter.

AA borde tidigare ha fått vistas i gemensamhet med andra intagna

Tingsrättens bristande hantering av restriktionsfrågan har åtminstone inledningsvis inneburit att AA:s förhållanden efter huvudförhandlingen var mer begränsade än nödvändigt. Således är det klarlagt att AA fördes tillbaka till häktet Sollentuna efter avslutad förhandling. Detta häkte är ett s.k. säkerhets- och restriktionshäkte, även om där också finns gemensamhetsavdelningar. Först den 9 november 2020 flyttades AA till ett gemensamhetshäkte. Under den tid som hon befann sig i häktet Sollentuna var AA enligt remissyttrandet visserligen beviljad samsittning och ska delvis ha fått dela cell med en annan intagen. Samsittning är dock en isoleringsbrytande åtgärd för den som har restriktioner. Kriminalvården har inte gjort gällande att det funnits grund för avskildhetsbeslut beträffande AA. Trots att hon följaktligen egentligen haft rätt till gemensamhet har AA inte haft möjlighet att vistas tillsammans med flera andra intagna under perioden den 2 till 9 november 2020. Jag ser allvarligt på detta.

Avslutande synpunkter

Ett häkttningsbeslut utgör en omfattande begränsning av den enskildes fri- och rättigheter. Rättens beslut att medge tillstånd till restriktioner innebär att åklagaren har möjlighet att ytterligare inskränka den häktades tillvaro. Eftersom det är frågan om ingripande åtgärder är det angeläget att de myndigheter som beslutar om respektive verkställer dessa beslut har väl utarbetade rutiner i enlighet med gällande regelverk. Mitt ärende illustrerar även vikten av samverkan mellan de allmänna domstolarna och Kriminalvården.

Det är mycket bekymmersamt att flera häkten och regioner i samband med Kriminalvårdens utarbetning av remissvaret har påtalat att det finns vissa brister i bl.a. domstolarnas expediering av beslut och underrättelser till de olika verksamhetsställena för frihetsberövade personer. Enligt myndigheten har vissa häkten till och med framfört att domstolarna ibland inte tillställer dem skriftliga beslut över huvud taget.

Som Kriminalvården har påpekat kan möjligen de reformerade bestämmelserna om bl.a. restriktioner som trädde i kraft den 1 juli 2021 leda till mer enhetliga förfaranden i nu aktuella avseenden. Det som har kommit fram i min utredning talar dock för att det finns skäl för berörda myndigheter att adressera frågan. Jag har inhämtat att det förekommer centrala samverkansmöten mellan dels Åklagarmyndigheten och Sveriges Domstolar, dels Kriminalvården och Sveriges Domstolar. Domstolsverket administrerar dessa möten och har i vart fall tidigare tillhandahållit handböcker för expedieringar. Jag finner därför anledning att skicka detta beslut också till Domstolsverket och Åklagarmyndigheten för kännedom.

Ärendena avslutas.

Ett brottmål som kom in till en tingsrätt strax före pandemin avgjordes inte inom skälig tid. Även uttalanden om rutiner för utsättning av olika brottmål

(Dnr 4547-2021, 5061-2021)

Beslutet i korthet: I ett brottmål som avsåg grov kvinnofridskränkning dröjde det nästan ett år efter att åtalet kom in till dess att tingsrätten kallade till huvudförhandling. Förhandlingen ställdes dock in och handläggningstiden började närma sig två år när målet avgjordes. I beslutet konstaterar JO att tingsrätten inte har vidtagit tillräckliga åtgärder för att se till att målet avgjordes inom skälig tid och pekar t.ex. på att flera gärningar var gamla redan när åtal väcktes. JO kritiserar tingsrätten för handläggningen.

I ett annat brottmål, som avsåg olovlig körning, var den tilltalade 17 år gammal när åtalet väcktes. Eftersom den tilltalade var så ung skulle målet hanteras skyndsamt enligt 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, men det dröjde fyra månader innan tingsrätten meddelade dom. Även om JO anser att det kan diskuteras om tidsåtgången är förenlig med skyndsamhetskravet finner hon i detta fall inte anledning till kritik.

I beslutet gör JO uttalanden om ansvarsfördelningen för brottmål samt om vikten av tydliga och skriftliga rutiner för utsättning. Enligt henne kan en domstol behöva beakta bl.a. om det finns särskilda faktorer, såsom vad det är för slags brottslighet eller om huvuddelen av bevisningen består av muntliga uppgifter, som gör att ett visst mål bör prioriteras. Domstolen måste dessutom uppmärksamma om tidigare huvudförhandlingar har ställts in och skälet till det. JO framhåller vidare att kravet på skyndsamhet i ungdomsmål medför att det är speciellt angeläget att domstolen efter en inställd förhandling omedelbart sätter ut ett sådant mål på nytt samt att rutinerna innehåller särskilda anvisningar för hur mål med unga lagöverträdare ska hanteras, exempelvis hur skyndsamt domstolen ska kalla till huvudförhandling.

JO gör avslutningsvis vissa uttalanden om utsättning av brottmål under en pandemi.

Anmälningarna

I anmälningar som kom in till JO i juni 2021 framförde AA (dnr 4547-2021) respektive BB (dnr 5061-2021) klagomål mot Uddevalla tingsrätt om långsam handläggning av två brottmål.

AA uppgav i huvudsak följande om tingsrättens mål nr B 523-19.

I februari 2019 polisanmälde hon sin f.d. man för bl.a. misshandel. Åtal avseende grov kvinnofridskränkning väcktes den 11 februari 2020. Hon kontaktade därefter tingsrätten vid ett antal tillfällen men fick inget besked om när huvudförhandlingen skulle hållas. I augusti 2020 fick hon besked om att förhandlingen planerades efter sommaren, men i september meddelade tingsrätten att den ställts in p.g.a. coronapandemin. Tingsrätten kunde inte ge henne besked om när huvudförhandlingen skulle bli av, utan det enda hon fick veta var att målet som tidigast skulle bli utsatt under våren 2021. I januari 2021 skrev en domstolshandläggare till henne att huvudförhandlingen var planerad till den 20 och den 22 april 2021. Även det förhandlingstillfället ställdes in på grund av sjukdom. I maj meddelade tingsrätten att hennes mål skulle tas upp den 7 och den 9 december 2021, dvs. nästan tre år efter att hon gjorde polisanmälan.

BB uppgav i huvudsak följande om tingsrättens mål nr B 580-21.

Hennes son åtalades för olovlig körning. Händelsen ägde rum i januari 2021 och sonen fyllde 18 år i oktober samma år. Huvudförhandlingen skulle hållas den 8 juni 2021, men den blev inställd och därefter fick hon besked om att förhandlingen skulle hållas den 14 december 2021. Hon tycker att det är orimligt och fel att sonen får vänta så lång tid på huvudförhandling.

Utredningen

JO tog del av dagboksblad i mål nr B 523-19 där AA var målsägande och dagboksblad i mål nr B 580-21 där BB:s son var tilltalad.

Därefter begärde JO att Uddevalla tingsrätt skulle lämna upplysningar och yttra sig över det som förts fram i anmälningarna. Tingsrätten skulle särskilt yttra sig över vilka prioriteringar och anvisningar tingsrätten gjort och lämnat i fråga om framför allt utsättning av brottmål under pandemin liksom om några särskilda rutiner tillämpats beträffande mål som ställts in under denna period samt vilken information som parter fått angående detta. Vidare skulle tingsrätten yttra sig över vilka åtgärder som tingsrätten vidtagit med anledning av den domarbrist som tingsrätten enligt en anteckning i dagboksbladet i mål nr B 580-21 menade rådde under våren 2021 och om tingsrätten i det sammanhanget hade begärt bistånd från t.ex. Sveriges Domstolars s.k. förstärkningsstyrka². Tingsrätten skulle även yttra sig över hur handläggningen av mål nr B 580-21 förhöll sig till 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL.

Uddevalla tingsrätt inkom genom lagmannen CC med remissvar i de två ärendena, som behandlas gemensamt i detta beslut.

² Inom Sveriges Domstolar finns sedan många år en förstärkningsstyrka av domare. Syftet med förstärkningsstyrkan är att kunna täcka upp tillfälliga behov av ökad arbetskraft hos domstolarna (Sveriges Domstolars årsredovisning 2020, s. 21).

I fråga om handläggningen av JO:s ärende 4547-2021, mål nr B 523-19, anförde tingsrätten i huvudsak följande (bilaga utelämnad):

Det aktuella målet gäller grov kvinnofridskränkning. Enligt aktuellt dagboksblad kom stämningsansökan in till tingsrätten fredagen den 11 februari 2020. Dagen efter bevisstämde tingsrätten i målet. Den 22 januari 2021 kallade tingsrätten till huvudförhandling att hållas den 20 och den 22 april. Förhandlingen ställdes därefter in genom beslut den 29 mars 2021. Kallelse till ny huvudförhandling skedde den 19 augusti 2021, att hållas den 1 och den 4 oktober 2021. [...]

[...] Målet är ett tvådagars brottmål, vilket innebär att det är fördelat på viss rådman för utsättning på lämpligt brottmålsting. Målet har satts ut av ansvarig rådman, men i samband med att rådmannen hastigt blev långvarigt sjukskriven ställdes huvudförhandlingen in. Målet har därefter omfördelats till annan rådman och ny huvudförhandling planerades i december 2021. Målet har därefter kommit att i stället sättas ut i oktober 2021. Till den nu utsatta huvudförhandlingen har en pensionerad domare förordnats.

[...] Pandemin har i tiden sammanträffat med en stor brist på domarresurser vid tingsrätten. En del förhandlingar har ställts in på grund av pandemin, men handläggningstiderna för mål och ärenden har påverkats i än större utsträckning av den stora bristen på domarresurser. När förhandlingar ställts in på grund av pandemin har parterna informerats om detta.

Tingsrätten har i sin målhantering prioriterat utsättning och avgörande av förtursmål, dvs. i första hand mål med tidsfrister enligt 45 kap. 14 § andra stycket rättegångsbalken och 29 § andra stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Utöver dessa mål med författningsreglerade tidsfrister har tingsrätten i andra hand prioriterat utsättning av och avgörande av andra mål som kräver skyndsam handläggning. Till dessa mål hör övriga brottmål med unga lagöverträdare och tvistemål som rör barn och ungdomar. Övriga mål har hanterats i turordning efter ålder. Efter det att ineliggande balanser efter hand blivit allt större har det inte varit praktiskt möjligt att sätta ut alla mål till huvudförhandling redan då åtal väckts, utan s.k. bevisstämning har tillämpats. Målen har sedan satts ut när det varit möjligt.

När förhandlingar har ställts in, oberoende av orsaken till detta, har rutinen varit att målet ska sättas ut på nytt på närmast tillgängliga tid. Eftersom brottmålsting sätts ut enligt en i förväg fastställd tingsordning med förhållandevis lång framförhållning kan det medföra en likaledes förhållandevis lång väntetid på ny förhandlingstid. Tingsrätten har saknat resurser att sätta ut extra ting utöver tingsordningen. För att påskynda avgörandena har handläggare på målkansliet därför varit instruerade att ha särskild bevakning på mål som kräver särskild skyndsamhet och försöka att sätta ut sådana mål i luckor som uppstår i kalendern när andra mål ställs in. Denna information ska ha lämnats till parter som ifrågasatt handläggningstiden och efterfrågat information kring denna.

Tingsrättens bedömning

Anmälan

Anmälaren tar ... upp tingsrättens hantering av målet och de kontakter som tagits mellan domstolen och anmälaren, framförallt kring utsättning (och inställning) av huvudförhandlingen. Det saknas anledning att inom ramen för det här yttrandet gå in på de enskilda handläggningsåtgärder som vidtagits (eller inte vidtagits) i målet, utan det kan enkelt konstateras att målets handläggning dragit ut alltför långt på tiden. Skälen härför redovisas nedan. Mot bakgrund av den beskrivna handläggningen, den tid som förflutit innan

målet slutligen satts ut till huvudförhandling och anmälares mående under tiden går det inte att göra annat än att djupt beklaga att det blivit som det blivit. Jag inser som domstolschef att det är en klen tröst för anmälares, men som läget nu är kan tingsrätten inte göra annat än att på alla sätt och vis försöka hindra att liknande situationer inträffar igen. Av skäl som beskrivs nedan är detta dock även fortsatt en utmaning.

Tingsrättens rutiner för utsättning av brottmål under pandemin m.m.

Ovan har formerna för utsättning av brottmål m.m. redovisats. Jag kan konstatera att tillämpliga rutiner osv. är avpassade för, och i stort sett fungerar väl då normala förhållanden råder, dvs. utan pandemi och med tillräcklig bemanning.

Balanssituationen

Tingsrättens balanser har ökat kraftigt under senare tid och då särskilt under år 2020, vilket fått konsekvenser även för det mål som föranlett den nu aktuella anmälan. Under andra halvåret 2020 ökade domstolens balanser med cirka 450 mål. Under senhösten beslutade tingsrätten med hänvisning till pågående pandemi att endast hålla förhandlingar i förtursmål. Detta innebar att ett flertal mål ställdes in. I dagsläget uppgår domstolens balanser till knappt 2 300 mål, varav cirka hälften är brottmål. Balanserna har i år börjat minska något, men effekten av att en alltför stor målmängd handläggs av alltför få domare gör att det blivit svårt att prioritera målen sinsemellan. Antalet äldre mål som ska prioriteras ska vägas mot andra mål som av olika skäl kan behöva prioriteras. Mål får ställas mot mål, vilket är problematiskt med hänsyn till det stora antalet och den givna utgångspunkten att lika mål ska behandlas lika.

Det stora antalet mål i balans medför också med nödvändighet att målens omloppstider försämras, vilket är negativt för samhällsmedborgarna. Balanssituationen och den höga arbetsbelastningen påverkar givetvis också den interna arbetsmiljön.

Tillgången på domare m.m.

En starkt bidragande orsak till den ovan redovisade balanssituationen är den brist på domare i tjänst domstolen haft, och har. Tidigare lagman lämnade domstolen i början av juni 2019 och det tog uppemot två år innan ny lagman var på plats. Utöver att vara fullt ut arbetande rådmän fick därför aktuell rådmän under orimligt lång tid ta ansvar för att, i avvaktan på tillsättning av ny lagman, leda domstolen. Det är i efterhand svårt att se varför det inte vidtogs några verkningfulla åtgärder, framförallt från Domstolsverkets sida, för att skynda på anställningsförfarandet.

Bland övriga ordinarie domare har två varit sjukskrivna i stor omfattning. En så hög sjukfrånvaro under lång tid påverkar givetvis en liten domargrupp mycket. Kortare perioder har domarstyrkan varit i det närmaste halverad (i förhållande till normalläget).

Därtill kan läggas att hovrätten under perioden januari-augusti 2021 inte placerat några fiskaler på tingsrätten.

Sammantaget har domstolen under en mycket lång tid varit underbemannad på domarsidan. Detta i kombination med pågående pandemi och en stegrande arbetsbelastning har lett fram till att domstolen nu står inför stora utmaningar för att komma till rätta med målbalanserna.

Hur har domstolen arbetat för att få förstärkningar?

Tingsrätten har under de senaste åren löpande fört diskussioner för att genom Förstärkningsstyrkan få tillgång till förstärkningsdomare och har fått

det i viss utsträckning. Detta har varit betydelsefullt, men har inte förmått parera den stora arbetsmängden.

Flera försök har också gjorts att få assessorer på utlån från hovrätten, men dessa försök har varit i det närmaste resultatlösa.

Domstolen har dessutom försökt anställa tf. rådmän, men har inte lyckats då det inte funnits några relevanta sökande. Därutöver har domstolen i mån av tillgång använt sig av pensionerade domare, men av skäl som får tillskrivas pandemin har detta inte alltid fungerat.

Under hösten 2020 försökte domstolen, även det resultatlöst, också få lov att utlysa en ytterligare rådmans tjänst.

Vad gör tingsrätten fortsättningsvis?

För att långsiktigt kunna utföra sitt uppdrag arbetar domstolen nu intensivt på flera områden. Nedan redovisas några av de viktigaste åtgärderna, utan inbördes ordning.

- Med början i maj 2021 har inventering skett av domstolens äldsta mål i syfte att styra dem mot avgörande.
- Sedan april 2021 har en insats planerats tillsammans med Förstärkningsstyrkan med målsättningen att avgöra 200 extra brottmål under hösten (v. 41-48).
- Inom ramen för det löpande budgetarbetet försöker domstolen få medel som svarar mot de långsiktiga behoven.
- Domstolen har utökat antalet notarier med en, och hoppas också kunna anställa en beredningsjurist.
- Utifrån bristen på domare i tjänst har domstolen anmält behov av att ledigförklara ytterligare en tjänst som rådmän.
- Arbetsordningen (fastställd 2018) arbetas igenom; utöver att uppdateras ska den kompletteras med avsnitt om hur och med vilken regelbundenhet målen ska följas upp, inkluderande redovisning inför lagmannen (i kraft den 1 januari 2022).
- Målfördelningen ska ses över med utgångspunkten att fördelningen ska bli mer transparent, långsiktigt hållbar och förutsebar (i kraft den 1 januari 2022).
- Domstolens kvalitetsgrupper ska få direktiv att arbeta utifrån, och antalet grupper ska också utökas.
- Domstolens digitaliseringsgrupp ska få ett utökat uppdrag för att utveckla de digitala arbetsformerna med förhoppning om ökad enhetlighet och effektivitet.

Sammanfattningsvis

Domstolen bedriver nu ett omfattande arbete för att gemensamt åstadkomma en långsiktigt hållbar organisation, med en god arbetsmiljö, i syfte att få förutsättningar att utföra sitt samhällsuppdrag i enlighet med allmänhetens förväntningar. För att lyckas med detta krävs dock att det finns nödvändiga resurser på plats, så att domstolen över tid är självbärande.

Avslutningsvis, och beträffande den aktuella anmälan, får sägas att kritik är befogad, men att det är ett flertal faktorer som tillsammans påverkat domstolen högst ogynnsamt. Detta har fått oacceptabla konsekvenser för anmälaren. Från mitt domstolschefsperspektiv kan jag inte säga annat än att domstolen arbetar intensivt för att klara sitt uppdrag, nu och framöver.

I fråga om handläggningen av JO:s ärende 5061-2021, mål nr B 580-21, uppgav tingsrätten därtill i huvudsak följande:

Tilltalad i mål nr B 580-21 var 17 år gammal och åtalet avsåg olovlig körning. Enligt aktuellt dagboksblad kom stämningsansökan in till tingsrätten fredagen den 19 mars 2021. Måndagen den 22 mars kallade tingsrätten till

huvudförhandling att hållas den 8 juni. Förhandlingen ställdes därefter in genom beslut den 21 april. Kallelse till ny huvudförhandling skedde den 7 juli, vilken hölls den 21 juli. Dom i målet meddelades den 28 juli 2021.

[...] Målet sattes ut till huvudförhandling den 8 juni 2021 och ställdes, på grund av domarbrist, in genom beslut den 21 april. Bakgrunden var att tingsrätten fått besked om att få en resurs från Förstärkningsstyrkan varvid beslutades att ett antal extra ting skulle sättas ut på den resursen, där bland annat det aktuella målet ingick. Kort därefter blev en rådman hastigt sjukskriven. Tingsrätten beslutade då att i stället använda resursen från Förstärkningsstyrkan för att täcka upp för den sjukskrivna rådmannen. De planerade extra tingen blev därför inte av. De togs omgående bort från tingsordningen, men av någon anledning kom ändå något mål inte att kallas. Efter det att huvudförhandlingen ställts in har målet stått kvar på förturslistan i avvaktan på eventuell lucka på annat brottmålsting. Målet avgjordes i juli 2021 av annan resurs från Förstärkningsstyrkan.

Tingsrättens bedömning

Enligt anmälaren har denne i samband med att huvudförhandlingen ställdes in fått uppgift om att datum för huvudförhandling ändrats till den 14 december 2021. Tingsrätten har inte kunnat finna någon intern dokumentation av att en sådan uppgift lämnats. Tingsrätten kan naturligtvis inte utesluta att en sådan uppgift lämnats, och om så skett är det givetvis beklagligt. Det kan dock anmärkas att målet avgjordes den 28 juli 2021, dvs. drygt fyra månader efter det att stämningsansökan kom in till domstolen.

Beträffande handläggningen i övrigt kan konstateras att målet inledningsvis sattes ut till huvudförhandling i omedelbar anslutning till att stämningsansökan kom in. Beklagligtvis ställdes huvudförhandlingen därefter in på grund av domarbrist. [...] I det här fallet kan jag dock konstatera att huvudförhandlingen ställts in på grund av otillräckliga resurser, vilket fått till följd att tidpunkten för huvudförhandling fördröjts cirka sex veckor. Målet är ett sådant mål som enligt 29 § LUL alltid ska behandlas skyndsamt. Även om målet nu avgjorts efter drygt fyra månader från dagen för stämningsansökan är det givetvis besvärande att någon åtgärd beträffande målets förnyade utsättning till huvudförhandling inte skett i samband, eller i nära anslutning till, den inställda förhandlingen. Mot bakgrund av bestämmelsen i 29 § LUL hade detta varit motiverat.

Såvitt jag kan bedöma får det inträffade i huvudsak tillskrivas den över en längre tid högst ansträngda arbetssituationen på domstolen och de kraftigt ökade målbalanserna. Detta har drabbat anmälaren, vilket jag beklagar. Tingsrätten kommer dock framöver så långt möjligt att säkerställa att 29 § LUL efterlevs, exempelvis genom att i ännu högre utsträckning än tidigare prioritera utsättning av inställda förhandlingar i den typen av mål. Sådana prioriteringar förutsätter att domstolen över tid har resurser som svarar mot arbetsmängden.

Anmälarna fick möjlighet att kommentera tingsrättens remissvar.

I ett beslut den 22 juni 2022 anförde *JO Katarina Pålsson* följande:

Efter att remissvaret kom in tog jag del av två pressmeddelanden som hade publicerats på tingsrättens webbplats under hösten 2020. Av dessa framgick att tingsrätten den 4 november 2020 beslutat att tingsrätten fram till den 13 december 2020 enbart skulle hålla förhandling i brottmål där den tilltalade var häktad eller under 18 år och åtalad för allvarlig brottslighet samt mål om försättande i konkurs. Jag tog också del av en tjänsteanteckning från ett ärende som tidigare hade handlagts hos JO och som avsåg en anmälan mot Uddevalla tingsrätt (dnr 8151-2020). I det ärendet hade en handläggare vid JO i januari 2021 tagit kon-

takt med en rådmann vid tingsrätten som uppgett bl.a. att tingsrätten under våren 2020 beslutat att inga ordinarie brottmål skulle sättas ut under hela hösten utan att endast mål med frihetsberövade tilltalade, mål som gällde 15–17-åringar och vissa familjemål skulle sättas ut. Detta på grund av bristande domarresurser.

Mot bakgrund av dessa uppgifter ombads tingsrätten att närmare redogöra för under vilken period eller vilka perioder tingsrätten inte satte ut mål till förhandling med hänvisning till coronapandemin och vilka måltyper som omfattades. För det fall tingsrätten från och med 2020 beslutat att inte sätta ut mål till förhandling även av andra orsaker än med hänvisning till pandemin ombads tingsrätten att redogöra för vilken period eller vilka perioder det avsett och orsaken till beslutet.

Uddevalla tingsrätt gav in ett remissvar (upprättat av den tidigare tf. lagmannen DD) och anförde bl.a. att det som stod i tjänsteanteckningen inte stämde. I övrigt hänvisade tingsrätten till sitt tidigare remissyttrande och förklarade att den efter de aktuella tidsperioderna hade återgått till att hålla förhandlingar i alla typer av mål.

Jag har slutligen tagit del av domen som tingsrätten meddelade den 11 oktober 2021 i mål nr B 523-19 (mitt ärende med dnr 4547-2021).

Rättslig reglering m.m.

Vissa bestämmelser om handläggningen i brottmål

En rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid (se 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen, RF, och artikel 6.1 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna). För rättegången i brottmål som avser allmänt åtal gäller att rätten ska bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt (se 45 kap. 14 § rättegångsbalken, RB). JO har vid ett flertal tidigare tillfällen uttalat att det är angeläget att domstolar följer den regeln. Detta bl.a. för att kvaliteten på den muntliga bevisningen ofta blir sämre ju längre tid som går och för att dröjsmål med handläggningen också innebär en påtaglig olägenhet för de inblandade som måste leva i ovisshet och oro sig över utgången (se t.ex. JO 2019/20 s. 365). Därtill förbättras förutsättningarna för en rättssäker process om lagföringen ligger nära i anslutning till den påstådda gärningen, och det har även betydelse för den allmänna laglydningen att straff så snart som möjligt följer på brott (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, JUNO Version 92, kommentaren till 45 kap. 14 § och JO 2019/20 s. 66).

Ansvaret för att handläggningen bedrivs effektivt

För varje mål och ärende ska det vid varje tidpunkt enligt 15 § första stycket förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion finnas en ansvarig domare. Av bestämmelsen följer att det måste ankomma på varje domare att hålla sig underrättad om vilka mål och ärenden han eller hon ansvarar för (se JO:s beslut den 30 augusti 2007, dnr 1676-2006). Den närmare ansvarsfördelningen ska

framgå av arbetsordningen och fördelningen ska ordnas så att ansvaret ska kunna utövas på ett effektivt sätt (se 15 § tredje stycket).

Lagmannen ansvarar för verksamheten och ska se till att den bedrivs effektivt och enligt gällande rätt, se 1 § tingsrättsinstruktionen. Högsta domstolen har i en dom förra året uttalat sig närmare om vad detta innebär. I målet hade JO väckt åtal mot en lagman för tjänstefel bestående i att han inte hade vidtagit åtgärder för att komma till rätta med en rådmans långsamma handläggning av flera tvistemål. Av Högsta domstolens avgörande framgår att en lagman ska se till att tingsrätten är organiserad på ett sätt som skapar förutsättningar för en effektiv handläggning av mål och ärenden. Domstolen slog vidare fast att det är lagmannens skyldighet att löpande hålla sig underrättad om arbetsläget och att självmant undersöka förhållandena om det inte ges tillfredsställande förklaringar till att äldre mål inte har avgjorts. (Se NJA 2021 s. 83 samt JO:s beslut i ärendet som finns i JO 2021/22 s. 81.)

Inom ramen för domstolschefens ledningsansvar har lagmannen ett mycket omfattande ansvar för att agera vid långsam handläggning. Av domstolschefens rätt att leda arbetet följer en möjlighet att bestämma vilka mål och ärenden som ska ges prioritet framför andra mål och ärenden. Vid behov kan han eller hon dessutom fatta beslut om avvikelser från vad som normalt gäller vid tingsrätten för fördelning av mål, exempelvis genom s.k. lottningsstopp eller omfördelning av mål. En domstolschef bör också kunna ge direktiv om att ett mål ska vara avgjort vid en viss tidpunkt, vilket dock kan kräva att även andra åtgärder vidtas för att möjliggöra för den enskilde domaren att fullgöra arbetsledningsbeslutet. Lagmannens åtgärder får dock inte vara så långtgående att de kommer i konflikt med domarens självständighet i de dömande och rättstillämpande uppgifterna. Utöver det nu beskrivna kan dröjsmål i handläggningen av mål och ärenden utgöra grund för omfördelning av personalresurserna, t.ex. genom att en berörd enhet får förstärkning i form av ytterligare notarier, beredningsjurister eller domare. (Se bl.a. prop. 2008/09:213 s. 10 och prop. 2017/18:88 s. 31 f., NJA 2021 s. 83 samt JO 2008/09 s. 42.)

Mål med unga tilltalade

För tilltalade som inte har fyllt 21 år gäller att mål alltid ska behandlas skyndsamt (se 29 § första stycket LUL). Det är angeläget ur både den enskildes och samhällets perspektiv. JO har tidigare uttalat att det är synnerligen motiverat att hjälp- och vårdinsatser till följd av brottet ska kunna sättas in så snabbt som möjligt för unga lagöverträdare och att processekonomiska skäl gör sig mindre starkt gällande i mål med underåriga som tilltalade än annars. Vid bedömningen av hur skyndsamt målet ska handläggas har JO vidare ansett att domstolen även bör beakta hur allvarlig brottsligheten påstås vara (se JO:s beslut den 21 december 2010, dnr 6169-2009).

Åtgärder när en huvudförhandling ställs in

Om en planerad huvudförhandling blir inställd av någon anledning måste rätten snarast kalla till en ny huvudförhandling så att målet kan avgöras. Det går inte att generellt säga inom vilken tid en ny förhandling ska sättas ut, utan det är

beroende bl.a. av orsaken till att den förra förhandlingen ställdes in, vad saken gäller och hur gammalt målet är. Om det finns någon form av hinder mot att sätta ut målet till en huvudförhandling ska rätten regelbundet bevaka om det kvarstår. (Se t.ex. JO:s beslut den 22 juni 2009, dnr 2718-2009, och JO 2019/20 s. 66.)

Bedömning

Handläggningen av mål nr B 523-19

Av utredningen framgår att stämningsansökan, som avsåg grov kvinnofridsbränkning innefattande gärningar under perioden september 2015 till juli 2017, kom in till tingsrätten den 11 februari 2020. Tingsrätten bevisstämde, dvs. utfärdade stämning utan att samtidigt kalla till huvudförhandling, dagen efter i målet. Det är naturligtvis positivt att tingsrätten bevisstämde. Men sedan dröjde det ända till den 22 januari 2021 innan tingsrätten kallade till huvudförhandling som skulle äga rum i april samma år. Den 29 mars 2021 ställdes dock huvudförhandlingen in på grund av sjukdom och det dröjde till den 19 augusti 2021 innan tingsrätten kallade till ny förhandling som hölls den 1 och den 4 oktober 2021. Dom meddelades den 11 oktober 2021. Det hade då gått ett år och åtta månader sedan stämningsansökan kom in till tingsrätten. I domen dömdes den tilltalade för viss brottslighet till fängelse. Vid straffmätningen beaktade tingsrätten att det i förhållande till brottens art hade förflutit ovanligt lång tid sedan brotten begicks.

Den inledande handläggningen

Tingsrätten har i fråga om den inledande handläggningen uppgett bl.a. att målet fördelades till en ansvarig rådman enligt 15 § tingsrättsinstruktionen för utsättning på lämpligt brottmålsting.

Det aktuella åtalet rörde allvarlig brottslighet och avsåg gärningar som skulle ha ägt rum flera år tidigare. Detta borde tingsrätten enligt min mening ha uppmärksammat särskilt när stämningsansökan kom in och därefter ha gjort ansträngningar för att sätta ut målet till huvudförhandling så snart som möjligt. Det dröjde i stället nästan ett år innan tingsrätten satte ut och kallade till en huvudförhandling i april 2021. Enligt dagboksbladet vidtog tingsrätten under den perioden inte någon åtgärd i målet utöver att hantera en fråga om byte av målsägandebiträde. En sådan passivitet är givetvis inte acceptabel och är inte förenlig med rättegångsbalkens krav om att rätten ska bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt.

AA har uppgett att hon vid ett flertal tillfällen frågade tingsrätten om när huvudförhandling i målet skulle hållas och att hon i augusti 2020 fick besked om att den skulle bli av efter sommaren. Månaden efter fick hon däremot beskedet att förhandlingen ställts in på grund av coronapandemin. Jag kan konstatera att denna uppgift stämmer överens med den muntliga information som JO fick från tingsrätten i ett annat ärende (se det tidigare nämnda ärendet dnr 8151-2020).

Jag noterar emellertid att det saknas anteckningar i dagboksbladet om de kontakter som AA ska ha haft med tingsrätten och att detta inte heller har berörts i remissvaret. Under handläggningen av ett mål ska det fortlöpande registreras vilka handlingar som kommer in till domstolen, vilka åtgärder som domstolen utför i målet och vad som i övrigt förekommer i det (se 5 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol). Sådana kontakter och besked om målets utsättning som AA beskrivit i anmälan bör alltså dokumenteras, vilket oftast lämpligen kan ske genom en anteckning i dagboksbladet.

Tingsrätten har medgett att handläggningen tagit alltför lång tid och som skäl för detta hänvisat till bl.a. domarbrist, kraftigt ökade målbalanser och att tingsrätten på grund av coronapandemin under senhösten 2020 beslutade att endast hålla förhandlingar i s.k. förtursmål. Som jag förstår tingsrättens kompletterande remissvar har emellertid inte utsättningen av AA:s mål påverkats direkt av detta, eftersom de åtgärder tingsrätten vidtog endast gällde under en begränsad tid och dessutom i praktiken endast kan ha berört mål som redan var utsatta till huvudförhandling.

Jag kan visserligen ha förståelse för att de omständigheter som tingsrätten pekat på har inneburit att domstolen befunnit sig i ett besvärligt läge. Vare sig sedda tillsammans eller var för sig ger de emellertid en tillräcklig förklaring till varför målet inte sattes ut till huvudförhandling tidigare än vad som skedde, särskilt med hänsyn till vad målet gällde. Jag anser alltså att redan den inledande handläggningen av målet inte är godtagbar.

Handläggningen efter det att målet ställdes in

Efter att huvudförhandlingen hade ställts in fördelade tingsrätten enligt remissyttrandet om målet till en annan rådman. Det framgår inte när den omfördelningen skedde, men jag kan konstatera att tingsrätten inte vidtog några åtgärder för att sätta ut målet på nytt förrän nästan fem månader efter att det första huvudförhandlingstillfället hade ställts in. Det hade då gått ett och ett halvt år sedan åtal väcktes. Jag noterar i det sammanhanget att tingsrätten bekräftat AA:s uppgift om att förhandlingen initialt var planerad att hållas i december 2021.

Tingsrätten har i remissvaret förklarat att rutinen när ett mål ställs in är att målet ska sättas ut på nytt på närmast tillgängliga tid. Eftersom brottmålsting sätts ut enligt en i förväg fastställd tingsordning med förhållandevis lång framförhållning kan det enligt yttrandet medföra en likaledes förhållandevis lång väntetid på ny förhandlingstid.

Enligt min mening framstår de beskrivna rutinerna som bristfälliga och otydliga. Det anges exempelvis inte inom vilken tidsrymd målet ska sättas ut till huvudförhandling eller om det finns anledning att i vissa fall hantera ett inställt mål med viss förtur. Tingsrättens rutiner för utsättning framgår i viss mån av arbetsordningen, men jag vill understryka att det under alla omständigheter är viktigt att sådana rutiner tydligt beskriver hur målen ska fördelas på brottmålstingen och vilka tider som gäller för utsättningar. Rutinerna bör enligt min mening vara skriftliga. Om ansvaret för målen skiftar mellan olika domare måste även den ansvarsfördelningen framgå av ett styrande dokument liksom

de objektiva kriterier som gäller för fördelningen av målen (se 4 kap. 11 a § RB, jfr 8 och 15 §§ tingsrättsinstruktionen). Det måste således gå att t.ex. ta reda på vilken domare som ansvarar för ett mål vid en viss tidpunkt.

När det gäller mål som ställs in bör utgångspunkten enligt min mening vara att de omedelbart ska sättas ut på nytt. Som jag tidigare har varit inne på borde det ha skett i det aktuella målet, i synnerhet nu när målet var gammalt redan när det ställdes in. Också det förhållandet att målet gällde äldre påstådda gärningar som kunnat leda till ett förhållandevis långt fängelsestraff om den tilltalade dömts enligt åtalet borde ha medfört att målet behandlades med viss förtur. Att tingsrätten i en sådan situation lät sig nöjas med att sätta ut målet på närmast lediga tid är inte acceptabelt, särskilt mot bakgrund av de väntetider som rådde för utsättningen av brottmålstingen. Tingsrättens passivitet framstår som anmärkningsvärd eftersom målet ställdes in redan en månad före huvudförhandlingen.

Ansvar för att en korrekt prioritering sker vid utsättningen av ett inställt mål ligger i första hand hos den domare som ansvarar för målet enligt 15 § tingsrättsinstruktionen. Det är emellertid tingsrätten som bestämmer hur arbetet ska organiseras och som framgår under avsnittet om den rättsliga regleringen är det lagmannen som ansvarar för att det finns riktlinjer och rutiner som beskriver hur ett inställt mål ska hanteras.

Sammantaget kan jag konstatera att de åtgärder som tingsrätten har vidtagit såväl före som efter det att huvudförhandlingen i målet där AA var målsägande ställdes in har varit långt ifrån tillräckliga för att det skulle kunna avgöras inom skälig tid. Handläggningen har varit klart bristfällig, vilket delvis berott på att det saknats tydliga anvisningar för utsättningar. Tingsrätten förtjänar kritik.

Handläggningen av mål nr B 580-21

Av utredningen framgår att stämningsansökan kom in till tingsrätten den 19 mars 2021. Tre dagar senare kallade tingsrätten till huvudförhandling som skulle äga rum den 8 juni 2021. Den 21 april 2021 ställdes huvudförhandlingen in på grund av domarbrist. Den tilltalade var 17 år gammal när åtal väcktes och målet avsåg ett bötesbrott. Även om det kan ha funnits skäl att ställa in den första huvudförhandlingen skulle den ha ägt rum nästan tre månader efter att åtalet kom in. En sådan tidsåtgång är enligt min mening på gränsen för vad som är acceptabelt i ett mål med en så ung tilltalad.

Efter att huvudförhandlingen hade ställts in fördes målet upp på tingsrättens s.k. förturslista i avvaktan på att en lucka skulle uppstå på något brottmålsting. Det vidtogs dock inte någon ytterligare åtgärd för att sätta ut målet förrän den 7 juli 2021 när tingsrätten kallade till ny huvudförhandling som genomfördes den 21 juli 2021. Det tog sammanlagt fyra månader för tingsrätten att avgöra målet.

När det finns ett föreskrivet skyndsamhetskrav är det förstås än mer angeläget att domstolen efter att en förhandling ställts in omedelbart sätter ut målet på nytt. Även om den uppstådda situationen tycks ha berott på ett enskilt missstag och målet avgjordes kort efter att tingsrätten kallat till ny huvudförhandling vill jag därför än en gång understryka vikten av sådana skriftliga rutiner för

utsättning som jag tidigare har beskrivit. Av dem bör det givetvis härtill framgå hur mål med unga lagöverträdare ska hanteras, exempelvis hur skyndsamt domstolen ska kalla till huvudförhandling i ett fall som det aktuella eller när den unge vid åtalets väckande fyllt 18 men inte 21 år (se 29 § första stycket LUL). Det kan givetvis diskuteras om en handläggningstid om fyra månader är förenlig med skyndsamhetskravet, men med hänsyn till omständigheterna finner jag inte anledning att uttala någon kritik beträffande hanteringen av mål nr B 580-21.

Avslutande synpunkter

Det är tydligt att bristen på domare i förening med antalet öppna mål i hög grad har bidragit till att handläggningstiderna i de granskade målen har dragit ut på tiden. Jag har uppfattat att arbetssituationen på domstolen har varit ansträngd och kan konstatera att Uddevalla tingsrätt under 2021 inte uppfyllt regeringens verksamhetsmål för de allmänna domstolarna – dvs. att 75 procent av brottmålen, exklusive förtursmål, ska ta högst fem månader att avgöra. För tingsrätten uppgick omloppstiden till 13,1 månader vilket är en betydande ökning mot år 2020 när omloppstiden uppgick till 4,5 månader (se Sveriges Domstolars årsredovisning 2021, s. 153). Jag välkomnar de åtgärder som tingsrätten har vidtagit i syfte att långsiktigt kunna utföra sitt uppdrag. Samtidigt finns det enligt min mening skäl för tingsrätten att ytterligare överväga vad som kan göras såväl strukturerat som i de enskilda målen för att de ska kunna avgöras inom skälig tid. Det kan exempelvis handla om att undersöka möjligheten till bevisupptagning när mål ställs in, att genomföra särskilda insatser för mål som kan avgöras utan huvudförhandling eller att i lämplig omfattning avsätta tid för att t.ex. avgöra vissa typer av mål (jfr JO 2019/20 s. 108). Det är naturligtvis av stor vikt att tingsrätten fortsätter det påbörjade arbetet och följer upp om genomförda åtgärder har förbättrat handläggningstiderna och arbetssituationen.

Utifrån de brister som jag iakttagit vid min granskning av de två brottmålen bedömer jag att den rutin som tingsrätten har haft för utsättning av mål har varit otillräcklig. Det är givet att mål med tidsfrister och övriga mål som ska handläggas enligt 29 § LUL måste prioriteras och att målens ålder har en stor betydelse för när en huvudförhandling måste hållas. Det är emellertid inte tillräckligt att planera utsättningen för övriga brottmål enbart utifrån deras ålder. Enligt min uppfattning måste domstolen ha kontroll över varje enskilt mål och också en plan för när målen ska sättas ut. I den bedömningen kan domstolen behöva beakta om det finns särskilda faktorer som medför att ett visst mål bör prioriteras. Det kan t.ex. handla om att målet avser allvarlig brottslighet eller att de påstådda gärningarna har ägt rum förhållandevis långt tillbaka i tiden. Består huvuddelen av bevisningen av muntliga uppgifter kan domstolen behöva ta det i beaktande eftersom värdet av sådan bevisning ofta försämras över tid. Vid bedömningen bör domstolen vidare vara uppmärksam på att förhållanden i ett mål kan förändras under handläggningstiden. En sådan omständighet kan vara att en eller flera huvudförhandlingar tidigare har ställts in. Om så är fallet bör dessutom skälet till varför förhandlingen ställdes in beaktas.

Härtill måste domstolen se till att det för varje mål finns en bevakning som följs upp med jämna mellanrum. Det är även nödvändigt att tidigare försök att sätta ut målet eller andra omständigheter som gör att handläggningen försenats blir dokumenterade i akten (se 5 § förordningen om mål och ärenden i allmän domstol). Det underlättar för domstolen att bedöma vilka åtgärder som behöver vidtas för att sätta ut målet till förhandling på nytt, och möjliggör en granskning av handläggningen i efterhand, såväl extern som intern. En sådan dokumentation kan helt enkelt vara värdefull i tingsrättens verksamhetsutveckling.

Jag noterar avslutningsvis att de två mål jag har granskat handlades under den period då samhället genomgick och påtagligt påverkades av coronapandemin. Det framkommer av utredningen att smittspridningen av covid-19 och de åtgärder som tingsrätten vidtog för att förhindra smittspridning också påverkade utsättningen av mål generellt. Uddevalla tingsrätt valde att under en period om i vart fall två månader (november och december 2020) ställa in samtliga fria brottmål. Handläggningen av de aktuella målen tycks dock inte direkt ha påverkats av det beslutet, och jag avstår från att uttala mig närmare om tingsrättens ställningstagande och de olika uppgifterna om detta.

Under pandemin noterade jag att Uddevalla tingsrätt inte var den enda domstol som valde att ställa in mål med hänsyn till pandemin. Enligt en rapport från Brottsförebyggande rådet ökade visserligen antalet avgjorda brottmål under 2019 och 2020 mer än under tidigare år, och det samtidigt som antalet inkomna mål ökade. Rapporten visar att domstolarnas målavverkning under pandemin har varit tillfredsställande men även att det är de enklare, mindre omfattande och resurskrävande målen som avgjorts i större omfattning än tidigare år. Avgörandet av större och mer komplexa mål sköts följaktligen i större utsträckning fram under 2020, och det till följd av svårigheter att genomföra dem under pandemin. (Se Brå-rapport 2021:4 Pandemins inverkan på flödet i rättskedjan, s. 43.) Jag utgår från att detta kan komma att påverka både balanserna och arbetsläget i de allmänna domstolarna framöver.

Jag har givetvis förståelse för att den dömande verksamheten påverkas av en pandemi och att en domstol likt alla andra verksamheter måste vidta åtgärder för att minska smittspridningen. Detta gäller naturligtvis i förhållande till dem som är kallade till eller annars besöker domstolen, liksom till dess personal. I en sådan situation är det emellertid synnerligen viktigt med strategier och rutiner för hur mål ska prioriteras och vad som gäller för avgörande utan huvudförhandling och sammanträden via videolänk eller telefon. Jag vill avslutningsvis understryka att domstolens kärnverksamhet är att avgöra mål och att även under en pandemi se till att enskilda får sin sak prövad inom de tidsramar som lagstiftningen ställer upp (jfr mitt beslut i JO 2021/22 s. 624).

En lagman vid en tingsrätt har i en brottmålsdom tagit in fotografier på den tilltalade och i en annan dom fotografier på målsäganden

(Dnr 7954-2021)

Beslutet i korthet: JO har granskat utformningen av två brottmålsdomar. I den ena domen har tingsrätten bl.a. infogat en närbild på den tilltalade. I den andra domen har tingsrätten tagit in fotografier på målsäganden och hennes hem. Båda domarna innehåller även en mängd andra bilder, t.ex. av påstådda brottsverktyg och blodspår.

JO konstaterar att fotografier av en person som tas in i en brottmålsdom blir omedelbart tillgängliga för alla som tar del av domen och innebär att domstolen bidrar till att sprida fotografierna vidare. Enligt JO ska en domstol inte medverka till spridningen av bilder som kan äventyra den enskildes rätt till integritet och skydd för privatlivet. Hon är mycket kritisk till att fotografierna på den tilltalade och målsäganden samt de från målsägandens hem tagits in i de granskade domarna och anser att tingsrätten mer omsorgsfullt borde ha övervägt om det med hänsyn till deras integritet var försvarligt att göra det. Tingsrättens lagman var ansvarig för utformningen av domarna och kritiseras.

I beslutet resonerar JO kring de överväganden som en domare bör göra innan fotografier och andra illustrationer tas in i en brottmålsdom.

Bakgrund och initiativ

Under hösten 2021 meddelade Halmstads tingsrätt dom i ett brottmål. Genom domen dömdes AA för två mord och grov mordbrand m.m. AA hade enligt domen i allt väsentligt medgett de faktiska omständigheterna, bl.a. att han använt en kniv mot en av målsägandena och att han anlagt en eld utanför en lägenhet där denna och en annan målsägande befunnit sig. Han hade däremot invänt att han inte hade uppsåt till brott.

I domen redovisade tingsrätten åklagarens sakframställan. Redogörelsen inleddes med avsnittet ”Presentation av den tilltalade”, som innehöll en närbild på AA. I den fortsatta redogörelsen återgav tingsrätten utförligt vad åklagaren hade uppgett om bakgrunden till de åtalade gärningarna och händelseförloppet samt innehållet i delar av åklagarens skriftliga bevisning, däribland ytterligare 13 fotografier. Där fanns exempelvis en bild på en bil och på AA när han påstods tanka en bensindunk vid en bensinstation samt två fotografier av en blodbesudlad kniv. Bland de övriga bilderna fanns bl.a. ett fotografi av en mycket kraftig brand och ett fotografi av flera nedbrunna byggnader, inklusive den byggnad där de två målsägandena hade befunnit sig vid angreppet och i vilken kvarlevorna från en av dem påträffades.

Jag beslutade den 29 oktober 2021 att ta upp frågan om domens utformning till utredning i ett särskilt ärende.

Senare samma höst meddelade tingsrätten en gemensam dom i två andra brottmål. Åklagaren hade yrkat att den tilltalade skulle dömas för grov kvinno-

fridskränkning, i andra hand grov fridskränkning, samt tre fall av grov misshandel. Flera av gärningarna skulle ha ägt rum i målsäganden BB:s hem. Tingsrätten dömde den tilltalade för samtliga gärningar, men gjorde en delvis annan bedömning än åklagaren i fråga om hur gärningarna skulle rubriceras.

Även i denna dom hade tingsrätten utförligt redovisat åklagarens sakframställan och i samband med det infogat ett flertal fotografier. I en av åtalspunkterna i fråga om grov misshandel påstod åklagaren att den tilltalade hade kastat ett cykelhjul mot målsäganden som träffat hennes bakhuvud. Tingsrättens redovisning av åklagarens sakframställan i denna del innehöll ett fotografi på BB som visade att hon hade blod i ansiktet, på halsen och bröstet samt på en delvis uppknäppt skjorta. Tingsrätten hade dessutom infogat två bilder som visade målsäganden och en polisassistent under en rekonstruktion av den påstådda händelsen. I bildtexten angavs polismannens namn. Där fanns vidare bl.a. en bild på ett cykelhjul och en som visade blodstänk på en vägg utanför målsägandens dörr.

I en annan åtalspunkt i fråga om grov misshandel påstod åklagaren att den tilltalade hade slagit målsäganden i huvudet med en gjutjärnsanna och skurit henne i kinden med en vass kant av pannan efter att den gått sönder. Tingsrättens redogörelse för åklagarens sakframställan i denna del innefattade två närbilder på målsägandens ansikte som visade en skada på hennes kind. Där fanns också en bild av en trasig gjutjärnsanna och en bild som sades vara tagen inne i målsägandens hem.

När det gällde åtalet för grov kvinnofridskränkning innehöll tingsrättens redovisning av åklagarens sakframställan ett flertal fotografier av interiörer från målsägandens hem och av hennes egendom som den tilltalade påstods ha förstört.

Jag beslutade den 26 november 2021 att ta upp utformningen även av denna dom till utredning.

Lagmannen CC hade varit ordförande vid båda huvudförhandlingarna och var alltså ansvarig för utformningen av respektive dom.

Utredning

Inledningsvis begärde JO att tingsrätten skulle yttra sig över utformningen av domen mot AA. Tingsrätten uppmanades att yttra sig över nödvändigheten och lämpligheten av att i domen ta in fotografier på AA och de övriga fotografier som förekom där. Tingsrätten skulle därvid redogöra för vilken relevans som fotografierna på AA hade haft för skuldfrågan och de övriga frågor som tingsrätten haft att pröva.

Tingsrätten skulle också lämna upplysningar om den offentlige försvararen höll en sakframställan och varför den i så fall inte presenterades i domen.

Det skulle framgå av yttrandet hur utformningen av domen förhöll sig till bl.a. kravet på saklighet och opartiskhet i 1 kap. 9 § regeringsformen, rättegångsbalkens krav på vad en brottmålsdom ska innehålla samt den enskildes rätt till skydd för privatlivet som kommer till uttryck i t.ex. brottsdatalogens bestämmelser om behandling av personuppgifter.

Efter det tillkommande initiativet begärde JO att tingsrätten skulle yttra sig över utformningen av domen där BB var målsägande. Den begäran avsåg i huvudsak samma frågor som den tidigare remissen. Därutöver fick tingsrätten tillfälle att beskriva i vilka situationer som det kan vara motiverat att i en brottmålsdom använda bilder som illustration, vilka hänsyn som därvid bör tas och om det finns anledning att göra skillnad mellan olika sorters bilder (exempelvis fotografier, kartor, urklipp från dokument).

Tingsrätten inkom med remissvar genom lagmannen CC. Yttrandena finns i sin helhet tillgängliga hos JO.

I remissvaret beträffande domen mot AA redogjorde tingsrätten inledningsvis för innehållet i 30 kap. 5 § rättegångsbalken och en lagkommentar till bestämmelsen. Därefter anförde tingsrätten följande:

Försvararen höll en kort sakframställan

Försvararen redovisade kort den tilltalades inställning och överlämnade till den tilltalade att under förhöret redogöra för det händelseförlopp som denne upplevt.

Jag kan nu i efterhand vidgå att det kan uppfattas som en brist ur ett processuellt rättviseperspektiv att inte redovisa försvararens sakframställan. Det är dock mycket vanligt att det i brottmålsdomar endast redogörs för åklagarens sakframställan. En förklaring kan vara att det är åklagaren och målsäganden som har bevisbördan.

Lämpligheten och nödvändigheten att ta in fotografier i domen

Fotografiet på den tilltalade

Inledningsvis vill jag anmärka att fotografierna redovisas under domens avsnitt Åklagarens sakframställan.

Den tilltalade var åtalad och är dömd för mord vid två tillfällen, grov mordbrand, förberedelse till grov misshandel samt skadegörelse. Målet, som var massmedialt och väckte stort allmänintresse, avhandlades under sex huvudförhandlingsdagar.

I anslutning till åtalen begärde 23 målsäganden skadestånd och vid huvudförhandlingen beslutade tingsrätten att avskilja flera skadeståndsyrkanden, varav ett på drygt 15 miljoner kronor, för att prövas i den för tvistemål stadgade ordningen.

När målet handlades i tingsrätten rådde pandemi och tingsrätten hade i enlighet med meddelade riktlinjer av Folkhälsomyndigheten begränsat antalet åhörare till förhandlingsdagarna. Två av åhörarplatserna var reserverade för allmänheten. Tingsrätten har inte möjlighet att koppla upp sig i en sidosal eller på annat sätt öka antalet åhörarplatser.

De mördades anhöriga är bosatta i [*andra länder, JO:s anm.*]. För att minska kostnaderna för att föra bevis i skadeståndsdelen hördes inte samtliga anhöriga som begärde skadestånd på grund av sveda och värk. De hade, som jag förstått det, utsett talesmän för de närmst anhöriga. Barnen och övriga anhöriga till de två mördade, har alltså inte sett sin anhöriges/faders baneman eller gärningsmannen.

De flesta av de övriga målsägandena har inte heller varit personligen närvarande.

Den tilltalade upplevdes under huvudförhandlingen som trygg. Han visade ingen ånger utan ansåg sig ha handlat i enlighet med sin övertygelse. Den rättspsykiatriska undersökningen föredrogs, med den tilltalades samtycke, offentligt. Hade det rätt något tvivel om att den tilltalade haft synpunkter på att ett fotografi på honom redovisades i domen hade bilden inte

tagits in i domen. Det kan vara så att den befarade integritetskränkningen finns i betraktarens öga. Den tilltalade upplevdes nöjd med sig själv och sitt handlande.

Förundersökningen, med undantag för fotografier på de mördade, är en allmän offentlig handling.

Det diskuteras ofta för vem domaren skriver domen. En självklar adressat är parterna.

Under nu nämnda förhållanden i förening med offentlighetsprincipens och domstolens förklaringsbörda beslöt jag presentera parterna med ord och den tilltalade även med bild.

Övriga fotografier

Den tilltalade bestred ansvar för mord och grov mordbrand under invändningen att han inte hade uppsåt.

Tingsrätten har efter att ha tagit del av den för åtalen åberopade bevisningen funnit att åklagaren och målsägandena bevisat att den tilltalade haft avsiktssuppsåt till gärningen under åtalet för mord av ett brottsoffer.

Tingsrätten har funnit att åklagaren och målsägandena bevisat att den tilltalade haft ett likgiltighetsuppsåt till gärningarna under åtalen för grov mordbrand och mord avseende en målsäganden.

Som tingsrätten redogjort för i domen är det svårt att klarlägga om en person har uppsåt till en brottslig gärning. Högsta domstolen har i några rättsfall gett viss vägledning och uttalat att rätten bör kunna se till de yttre förhållandena vid gärningen. Av betydelse är även om gärningsmannen varit hänsynslös, befunnit sig i en upprörd sinnesstämning eller har haft ett eget intresse i gärningen.

Fotografiet på den tilltalade vid en bensinstation är av betydelse för bedömningen om branden var planerad. Fotografiet på kniven är av betydelse för bedömningen om huggen med kniven kunde orsaka effekten döden. Fotografiet på bilen är av betydelse för bedömningen av om det på grund av den tilltalades egna skador funnits hinder att larma 112.

Jag är slutligen av den uppfattningen att bilder, skisser och fotografier oftast gör domen lättläst och kan utgöra underlag för bedömningen om tingsrätten gjort en korrekt bevisvärdering.

Förhållandet till saklighet och opartiskhet

Domstolen och rätten under min ledning har under huvudförhandlingen iakttagit den så kallade oskuldspresumtionen samt uppfyllt kravet på saklighet och opartiskhet. Målet innehöll flera svåra rätts- och bevisfrågor, varför det var angeläget att redovisa huvuddelen av den framlagda bevisningen. Att den tilltalade själv inte åberopade någon bevisning kan vara en följd av att det är åklagaren och målsäganden som har bevisbördan.

Jag uppfattade den tilltalade som att han hade uppfattningen att han fått en rättvis rättegång och ett professionellt bemötande. Han uppfattades som om han agerat i enlighet med "tradition" och egna värderingar kring heder och en skyldighet att skydda närstående.

Tingsrätten har i domskälen undvikit integritetskränkande uppgifter.

Den tilltalade förklarade sig nöjd med domen.

I remissvaret beträffande domen där BB var målsägande anförde tingsrätten, utöver vad som framgår av det första yttrandet, följande:

Lämpligheten och nödvändigheten att ta in fotografier i domen

[...]

Fotografierna redovisas under domens avsnitt Åklagarens sakframställan.

Den tilltalade var åtalad för grov kvinnofridskränkning eller, i andra hand grov fridskränkning, och grov misshandel vid tre tillfällen. Åtalen mot den tilltalade var omfattande och avsåg ett flertal i detalj preciserade händelser. Målet avhandlades under fem huvudförhandlingsdagar. I anslutning till åtalen begärde målsäganden skadestånd för kränkning, sveda och värk samt för sakskador. Den tilltalade förnekade i allt väsentligt de åtalade gärningarna och medgav endast ett lägre belopp för sakskadorna. Den tilltalade invände att vissa skador var självförvållade.

[...]

En självklar adressat för domen är parterna. En dom ska vara lättläst och utgöra underlag för bedömningen om tingsrätten gjort en korrekt bevisvärdering. När det gäller fotografierna på målsäganden och hennes bostad, tillhyggen samt fotografier från rekonstruktion utgör de underlag för tingsrättens bevisvärdering, rubricering av brotten och skadeståndets storlek. Fotografierna har även en betydelse för straffmätningen. Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit. Det ska också beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Ett fotografi är många gånger mer informativt än en beskrivande text. Ett fotografi är vidare fri från personliga värderingar.

Under nu nämnda förhållanden i förening med offentlighetsprincipens och domstolens förklaringsbörda för parter och allmänhet anser jag att det både varit lämpligt och nödvändigt att ta in fotografierna i domen för att lätt förstå vad tingsrätten grundat sina slutsatser på.

Att en polis presenterades med namn kan kanske ifrågasättas men det är enligt mig av vikt att den tilltalade får vetskap om vem som medverkat i rekonstruktionen. Det har vidare varit av vikt för rätten att en polis under sitt tjänsteansvar deltagit i rekonstruktionen.

Fotografiernas relevans för skuldfrågan och övriga frågor

[...]

Fotografierna har haft betydelse för rätten att förstå bakgrunden till de åtalade gärningarna samt för att värdera de av parterna lämnade händelseförloppen. Tingsrätten har inte funnit skäl att ifrågasätta tillförlitligheten av åberopade fotografier, varför de utgjort viktig stödbevisning till målsägandens uppgifter. De har också beaktats vid värderingen av tilltalads berättelse.

Fotografierna på målsäganden har haft betydelse för bedömningen av sakkunnigutlåtandet som avgetts av rättsläkaren, gärningarnas rubricering och yrkat skadestånd för sveda och värk.

Fotografierna på skadade föremål har varit av stor betydelse för bedömandet av skadeståndets storlek. Parterna hade godtagit att tingsrätten uppskattade skadeståndets storlek efter skälighet.

Är det motiverat att i en brottmålsdom använda bilder som illustration?

[...]

Tingsrätten konstaterar inledningsvis att även Högsta domstolen tar in bilder och skisser i sina domar.

Avgörande för bevisvärdet av målsägandens uppgifter var i detta mål om de får starkt stöd av den tekniska och rättsmedicinska bedömningen. Fotografierna visar t.ex. den våldsutövning som förekommit i målsägandens lägenhet. Kartor kan vara bra för att åskådliggöra avstånd och möjlighet att iaktta visst händelseförlopp. Skärmdumpar eller sms-trafik kan utgöra bevis för att det förelegat en konflikt eller att något har inträffat.

Upplysning varför försvararens sakframställan och åberopade bevisning har inte redovisats i domen

Försvararen redovisade kort den tilltalades inställning och överlämnade till den tilltalade att under förhöret redogöra för det händelseförlopp som denne upplevt. Det är riktigt att försvararen åberopade syn på vissa fotografier och skärmdumpar samt viss skriftlig bevisning. Det har redovisats i protokollet.

Jag kan nu i efterhand vidgå att det kan uppfattas som en brist ur ett processuellt rättviseperspektiv att inte redovisa försvararens sakframställan. [...]

Jag kan också vidgå att det i domen borde ur ett rättviseperspektiv redovisats även den tilltalades bevisning. Tingsrätten har vid bevisbedömningen använt sig av metoden att den först identifierat de faktiska förhållanden som åberopats av åklagaren och målsäganden och som har betydelse med avseende på de omständigheter åtalet baseras på. Tingsrätten har funnit att den bevisning som åberopats av åklagaren och målsäganden var så stark att den i sig var tillräcklig för att beviskravet var uppfyllt. Tingsrätten har först därefter granskat den tilltalades berättelse och den bevisning som stöder denna.

Utmärkande för en rättvis rättegång är principerna om parternas likställdhet och ett kontradiktoriskt förfarande. Principen om parternas likställdhet innebär att en part ska ges rimliga möjligheter att utföra sin talan under förhållanden som inte försätter honom eller henne i ett väsentligt sämre läge än motparten. Principen om ett kontradiktoriskt förfarande innebär att en part måste ha möjlighet att lägga fram bevisning samt få kännedom om allt material i processen och framföra sina synpunkter på detta.

Rättegången och den skrivna domen lever upp till kraven på en rättvis rättegång. Domstolen och rätten under min ledning har under huvudförhandlingen iakttagit den så kallade oskuldspresumtionen samt uppfyllt kravet på saklighet och opartiskhet. Målet innehöll flera svåra rätts- och bevisfrågor, varför det var angeläget att redovisa huvuddelen av den framlagda bevisningen.

Jag uppfattade den tilltalade och målsäganden som att de hade ansåg att de fått en rättvis rättegång och ett professionellt bemötande.

Tingsrätten har i domskälen undvikit integritetskränkande uppgifter.

I ett beslut den 29 juni 2022 anförde *JO Katarina Pålsson* följande:

Rättsliga utgångspunkter

Regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet

Domstolar ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet (se 1 kap. 9 § regeringsformen, RF). Bestämmelsen ger uttryck för den s.k. objektivitetsprincipen. Kravet på saklighet och opartiskhet omfattar inte bara hur en sak rent faktiskt har handlagts och vilka verkliga skäl som ligger bakom ett beslut eller annat handlande från en myndighet. Även hur myndighetens agerande kan uppfattas är av betydelse. Redan risken för att andra kan uppfatta att saklighet och opartiskhet inte iaktas är tillräckligt för att handlandet kan anses strida mot bestämmelsen. (Se Bull och Sterzel, Regeringsformen – en kommentar, fjärde uppl. s. 54 f.)

Innehållet i en dom

Av 30 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken, RB, framgår att en dom ska vara skriftlig och i skilda avdelningar ange

1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande,
2. parterna samt deras ombud eller biträden och den tilltalades försvarare,
3. domslutet,
4. parternas yrkanden och de omständigheter som dessa grundats på och
5. domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet.

Med domskälen avses de skäl som bestämt utgången i målet i såväl bevisfrågan som rättsfrågan. Att domstolarna noggrant och på ett begripligt sätt redovisar skälen för sina domslut är viktigt ur bl.a. rättssäkerhetssynpunkt så att parter och andra kan kontrollera hur domstolen har urskilt och värderat fakta och bevis. En välmotiverad dom underlättar också för domaren att själv kontrollera riktigheten av sina tankegångar (Ekelöf m.fl., Rättegång, femte häftet [2011, version 8, JUNO], s. 272 f.).

En återkommande fråga är hur utförligt omständigheter och bevismaterial ska redovisas i domen (se t.ex. SOU 2001:103 s. 273 f. och SOU 2008:106 s. 169 f.). Syftet med att redovisa yrkanden och omständigheter särskilt är att fastställa ramen för domstolens prövning. Det finns däremot inget krav på att alla framlagda omständigheter ska redovisas i domen. I brottmål kan sakframställan ofta begränsas till åklagarens gärningsbeskrivning och brottsrubricering. I mer komplicerade mål kan däremot en mer utförlig sakframställan bidra till att ge en orienterande inledning till de följande domskälen. Även den tilltalades inställning och de omständigheter som han eller hon åberopar bör redovisas i domen. När den tilltalade har erkänt kan emellertid såväl domskälen som redovisningen av den åberopade bevisningen många gånger hållas mer kortfattade. (Se Ekelöf m.fl., s. 271 och Fitger m.fl., Rättegångsbalken [3 juni 2022, version 92, JUNO] kommentaren till 30 kap. 5 § RB.)

När det gäller bevismaterial har JO uttalat att det som parter och vittnen uppgett normalt inte behöver redovisas ordagrant eftersom det snarast riskerar att onödigt tynga domen. Det är inte heller nödvändigt att i detalj redovisa den skriftliga bevisningen. Däremot ska domstolen givetvis redovisa hur den har bearbetat bevismaterialet. Det är speciellt viktigt när den tilltalade fälls mot sitt nekande. (Se t.ex. JO 1999/2000 s. 55 och JO 2013/14 s. 72.)

Skyddet för privatlivet och den personliga integriteten

Av artikel 8.1 i Europakonventionen följer att var och en har rätt till skydd för sitt privatliv och sitt hem. Skyddet i artikel 8 gäller också den personliga integriteten. Skyddet kan bl.a. innefatta ett skydd mot att bli fotograferad eller att få fotografier publicerade eller utnyttjade för ovidkommande syften. Det kan dock finnas starka motstående intressen, t.ex. vid användningen av sådant material i brottsutredningar, och det måste finnas en ordning som garanterar en rimlig avvägning mellan kolliderande intressen. Konventionen ställer krav på att särskilt känslig information om exempelvis begångna brott eller medicinska förhållanden behandlas på ett ansvarsfullt sätt och inte i onödan görs tillgänglig för andra än dem som har ett legitimt intresse av att få del av den. Det kan strida mot artikel 8 att publicera uppgifter som gäller en persons privatliv och som inte samtidigt kan anses ha ett så starkt allmänt intresse att publicering ändå ter

sig försvarlig. (Se Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, femte uppl. s. 377 och 390.)

När en domstol behandlar personuppgifter i brottmål gäller brottsdatalagen (2018:1177). Syftet med lagen är att skydda fysiska personers grundläggande rättigheter och friheter i samband med domstolens behandling av deras personuppgifter (se 1 kap. 1 och 2 §§). Varje upplysning om en identifierad eller identifierbar fysisk person som är i livet utgör en personuppgift. Även en bild utgör en personuppgift om man direkt eller indirekt kan avgöra vilken person bilden avser och han eller hon är i livet. (Se 1 kap. 6 § och prop. 2017/18:232 s. 437.) Så kallat känsliga personuppgifter, såsom uppgifter om hälsa, kan förekomma i mål om vålds- och sexualbrott och i personutredningar. Domstolarna får i stor utsträckning behandla olika slags personuppgifter, vilket har sin grund i domarens frihet att formulera domskäl. (Se prop. 2014/15:148 s. 48 f. och 2017/18:232 s. 152 f.)

Av 2 kap. 8 § brottsdatalagen framgår samtidigt den grundläggande principen om s.k. uppgiftsminimering. Personuppgifter som behandlas ska vara adekvata och relevanta i förhållande till ändamålen med behandlingen. Fler personuppgifter får inte behandlas än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen. Prövningen av om en personuppgift är nödvändig för en viss behandling måste göras kontinuerligt och inte bara när uppgiften registreras eller på annat sätt samlas in. Som exempel har nämnts att en parts namn måste anges i ett ärende men det är inte säkert att namnuppgiften behöver behandlas i ett senare skede, t.ex. vid publicering på en webbplats för att informera allmänheten om ett principiellt viktigt avgörande. Att behandla ovidkommande eller onödigt många personuppgifter i förhållande till de bestämda ändamålen strider mot regelverket. (Se prop. 2017/18:232 s. 143 f., 158 f. och 445.)

JO har vid flera tillfällen betonat att en domstol bör undvika att ta in integritetskänsliga uppgifter i en dom och uttalat att sådana uppgifter många gånger inte är nödvändiga för att resonemang och bedömningar ska framgå (se t.ex. JO 2002/03 s. 40 och JO 2016/17 s. 69).

Bedömning

Granskningens inriktning

Utgångspunkten för JO:s verksamhet är den enskildes intresse av att bli föremål för en lagenlig och även i övrigt korrekt behandling från domstolars och andra myndigheters sida. JO ska särskilt se till att domstolar och andra myndigheter i sin verksamhet iakttar regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet samt att medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter inte åsidosätts i den offentliga verksamheten.

Det är utifrån detta som jag har genomfört min utredning i det här ärendet. Granskningen har uteslutande avsett utformningen av de aktuella brottmålsdomarna med fokus på användningen av bilder i dem. Jag vill betona att jag genom mina uttalanden inte tar ställning till de bevis- och rättsfrågor som tingsrätten har prövat i målen.

Utformningen av och illustrationer i brottmålsdomar

Som framgått har domare en betydande frihet att avgöra hur en brottmålsdom ska utformas i fråga om både innehåll och struktur. Oavsett hur domen utformas är det dock av största vikt att den präglas av saklighet och inte ger anledning till tvivel om domarens opartiskhet. Principerna om parternas likställdhet och det kontradiktoriska förfarande som är utmärkande för en rättvis rättegång, liksom det som i dagligt tal kallas processuell rättvisa, har särskild betydelse när domaren utformar en dom.

Det är självklart att en dom måste anpassas till det enskilda fallet och med målsättningen att den ska bli begriplig för parter och andra som tar del av den. Det innebär att det i mer komplicerade eller medialt uppmärksammade brottmål kan finnas ett behov att klargöra domstolens roll eller mer utförligt redogöra för omständigheterna samt vad som förts fram under sakframställan för att även andra än parterna ska förstå vad målet handlar om och vad som har varit ramen för domstolens prövning. Samtidigt bör enligt min mening en dom alltid koncentreras till de egentliga rätts- och bevisfrågor som har varit tvistiga eller föremål för rättens prövning i det enskilda fallet och domskrivningen inriktas på bedömningarna och slutsatserna. Om parternas sakframställan återges bör redovisningen alltså koncentreras till de relevanta frågeställningarna. Eftersom åklagaren har bevisbördan ligger det i sakens natur att dennes utveckling av talan i sådana fall får ett större utrymme i domen. För att domarens objektivitet inte ska kunna ifrågasättas är det då särskilt angeläget att också försvarets invändningar framgår.

I samband med sakframställan lägger parterna fram sin skriftliga bevisning, t.ex. fotografier och rättsintyg. Det har blivit allt vanligare att parterna vid huvudförhandlingen även presenterar andra bilder och illustrationer för att underlätta förståelsen av ett påstått händelseförlopp. Vid domskrivningen kan domstolen därför ha tillgång till ett förhållandevis omfattande bildmaterial som kan vara enkelt att infoga i domen. Illustrationer i domar bör emellertid föregås av en noggrann prövning i varje enskilt fall.

Givetvis kan vissa typer av bilder, t.ex. kartor, skisser av brottsplatser och tabeller, vara effektiva för att göra en dom mer lättläst jämfört med att beskriva samma sak i en längre eller mer komplicerad text. I likhet med annat processmaterial anser jag dock att en bild bör återges i en dom endast när den är nödvändig för att göra ett sakförhållande mer begripligt. När det gäller exempelvis fotografier är det för övrigt sällan själva fotografiet utan domstolens värderingar och slutsatser av det som är relevant. Det finns en risk att användningen av bilder, i vart fall om det sker i större omfattning, ersätter en kritisk analys. Om en bild ska tas in i en dom finns det anledning att överväga hur pålitlig den är, t.ex. om en illustration utgör ett ifrågasatt bevismaterial eller om den är rättvisande i fråga om skala och perspektiv. Bilder kan dessutom till sitt innehåll framstå som okontroversiella men beroende på sammanhanget få en annan inte avsedd innebörd. Vidare kan ett fotografi vara taget för ett visst ändamål, såsom vid s.k. daktning av frihetsberövade (28 kap. 14 § RB).

I de två granskade domarna har tingsrätten under rubriken ”Åklagarens sakframställan” mycket utförligt redogjort för vad åklagarna i respektive mål

uppgett i sina sakframställningar om bakgrund och händelseförlopp. Tingsrätten har illustrerat åklagarens påståenden med ett stort antal fotografier och vävt in dennes skriftliga bevisning, t.ex. resultat från forensiska och rättsmedicinska undersökningar. När det gäller domen mot AA har även uppgifter från vittnen som hörts i tingsrätten vävts in, trots att tingsrätten återger berättelserna längre fram och ännu inte värderat dem. Genomgående beskrivs vad som *hände* eller någon *gjorde*, på ett sätt som typiskt sett torde förekomma i en allmän bakgrund eller i en redovisning av helt klarlagda omständigheter. Enligt remissvaren höll båda försvararna sakframställningar men detta framgår inte av de enskilda domarna. Domen i målet med BB som målsägande saknar dessutom uppgift om att den tilltalade, som förnekat brott, åberopat egen bevisning. Detta ger mig anledning att understryka vikten av att en dom utformas omsorgsfullt utifrån vad saken gäller samt med hänsyn till båda parter.

I anslutning till respektive redogörelse för åklagarens talan har tingsrätten alltså infogat ett större antal fotografier; i domen som rör AA finns 14 bilder och i domen där BB var målsägande finns 24 bilder. (Fotografierna på AA och BB behandlar jag i nästa avsnitt.) Med hänsyn till vad tingsrätten haft att pröva kan det ifrågasättas om flera bilder alls behövdes, såsom bilden på cykelhjulet (domen med BB) och den på en brandman som sprutar vatten på en eld (domen med AA). Jag har vidare svårt att se att fotografierna på bl.a. brottsverktyg och från brottsplatserna tillför information som inte redan framgår av tingsrättens resonemang och bedömningar. Det gäller t.ex. blodspår och analysresultat av fynden. Flera av bilderna kan dessutom vara ägnade att väcka obehag. I domen mot AA finns exempelvis två fotografier av en blodig kniv som åklagaren påstått att AA hade använt vid angrepp mot en målsägande. I anslutning till bilden anger tingsrätten att en del av blodet med den starkaste graden av sannolikhet kommer från denne målsägande. Ett annat exempel är bilden av den nedbrunna byggnad där åklagaren påstod att de två målsägandena befann sig när branden bröt ut. Omfattningen av infogade färgfotografier av bl.a. brottsverktyg, blodspår och – beträffande domen mot AA – en fullskalig brand ger i sitt sammanhang enligt min mening ett överväldigande och närmast sensationellt intryck.

Fotografier av enskilda i en brottmålsdom

För den som är målsägande, tilltalad eller vittne kan det vara obehagligt att processen i domstol som huvudregel är offentlig och att vem som helst då kan ta del av personliga uppgifter om honom eller henne. Att medverka i ett brottmål innebär för många att befinna sig i en förhållandevis känslig situation.

I samband med rättegången gäller därför särskilda regler som avser att skydda den enskilde från att bilder av honom eller henne tas och sprids. Det är således straffbart att ta bild i eller in i rättssalen om inte annat följer av lag samt att, om det ändå görs, sprida bilden om någon syns på den (se 5 kap. 9 b § och 9 kap. 5 a § RB). Den inskränkning i offentlighetsprincipen i dess vidaste mening som detta innebär har ansetts nödvändig för att värna enskildas integritet (se prop. 1979/80:87 s. 57 f. och 2004/05:131 s. 114). När fotograferingsförbudet utvidgades den 1 juli 2020 motiverades det bl.a. med ett utökat behov av att skydda enskildas personliga integritet eftersom det med dagens teknik är

enkelt att snabbt sprida bilder av enskilda och känsligt bildmaterial från rättegångar, och när det väl har skett är materialet ofta svårt att ta bort (se prop. 2018/19:81 s. 41 f.). Det kan tilläggas att sekretessskyddet är starkt hos en domstol för uppgift i bild som ingår i en ljud- och bildupptagning av förhör som har hållits där med parter och andra (se 43 kap. 4 § offentlighets- och sekretesslagen).

Jag anser att de skäl som gett anledning till förbudet mot att ta bilder i och in i rättssalen är minst lika relevanta när det handlar om att infoga fotografier av enskilda i en dom. En konsekvens av att ett sådant fotografi infogas är att det blir omedelbart tillgängligt för alla som tar del av avgörandet och att domstolen bidrar till att sprida fotografiet vidare (jfr JO 2011/12 s. 118). Det skydd för den personliga integriteten som fotograferingsförbudet avser att värna blir enligt min mening i princip verkningslöst om domstolen i domen publicerar och därmed bidrar till att sprida andra fotografier av de som medverkat i målet.

En annan konsekvens av att infoga ett fotografi av en person i en dom är att det kommer att bevaras i just det sammanhanget för all framtid. Det är också praktiskt sett omöjligt att radera fotografiet (jfr t.ex. Kammarrätten i Stockholms dom den 29 april 2022 i mål nr 1615-22). Det bör även beaktas att fotografier av enskilda kan ha tagits i ett för honom eller henne känsligt sammanhang, t.ex. i samband med ett frihetsberövande eller för att dokumentera skador.

Redan mot bakgrund av det hittills anförda är jag synnerligen tveksam till om fotografier av parter och andra enskilda bör förekomma i en brottmålsdom.

Som framgått innebär regleringen på dataskyddsområdet dessutom att de personuppgifter som behandlas ska vara adekvata, relevanta och nödvändiga i förhållande till ändamålen med behandlingen. Domstolen måste alltså i varje enskilt fall överväga om det finns tillräckliga skäl för att behandla en viss personuppgift, såsom ett fotografi av en person, i en dom. Det förhållandet att t.ex. en uppgift i en förundersökning blir offentlig när åtal väcks har ingen självständig betydelse i det sammanhanget.

I domen mot AA finns alltså en närbild av honom i redogörelsen för åklagarens sakframställan. Mot bakgrund av AA:s inställning till åtalet är det uppenbart att fotografiet inte hade någon juridisk relevans för de frågor som tingsrätten hade att pröva i målet. Det har inte heller påståtts i remissvaret. I stället har tingsrätten hänvisat till att fotografiet togs in i domen bl.a. för att anhöriga till de två avlidna målsägandena som inte närvarade vid huvudförhandlingen skulle kunna få se AA. Det är emellertid inte en uppgift för domstolen. Jag har över huvud taget svårt att förstå tingsrättens resonemang i denna del. Av fotografiet drar jag vidare slutsatsen att det måste ha tagits när AA var frihetsberövad. Han befann sig därmed i en mycket utsatt situation där han inte kunde avstå från att låta sig fotograferas. Enligt min bedömning borde närbilden på AA inte ha infogats i domen. Det är för övrigt anmärkningsvärt att tingsrätten inte tycks ha beaktat det integritetsintrång det kunde innebära för AA.

När det gäller fotografierna av BB ingår de i ett mål där hon har varit målsägande. Tingsrätten har kommit fram till att hon utsatts för flera fall av misshandel, bl.a. i sitt hem. En bild som visar att någon utsatts för ett brott som innefattar ett angrepp mot hans eller hennes person anses regelmässigt vara av integritetskänslig natur och en spridning av sådana bilder kan utgöra ett integri-

tetsintrång för den enskilde. Enligt min mening är det uppenbart att fotografierna på BB innehöll integritetskänsliga uppgifter och att de därför inte borde ha tagits in i domen. Det tydligaste exemplet är fotografiet på BB som enligt bildtexten i domen togs av en utredare på BB:s egen surfplatta kl. 02.18 och som visar att hon har spår av blod i ansiktet samt på halsen och bröstet. Hon befann sig då otvetydigt i en ytterst utsatt situation. Ett annat exempel är närbilderna på hennes ansikte med en sårskada på ena kinden.

Att fotografierna av BB i och för sig var relevanta för tingsrättens prövning av skuld- och skadeståndsfrågorna i målet innebär naturligtvis inte att det därmed var nödvändigt eller lämpligt att infoga dem i domen. Det hade varit fullt tillräckligt att med ord beskriva tingsrättens värderingar och slutsatser av bilderna. Inte heller beträffande den här domen tycks tingsrätten ha reflekterat över vilket integritetsintrång det skulle kunna utgöra för den enskilde, i detta fall BB, om bilderna togs in i domen.

När det gäller fotografierna tagna i BB:s hem kan flera av dem sedda för sig framstå som harmlösa, t.ex. ett trasigt handfat eller balkongen till hennes lägenhet. Men när man som tingsrätten lagt ihop flera bilder från ett hem skapas en helhetsbild där läsaren av domen får en förhållandevis detaljerad bild av BB:s privatliv och hur hemmet sett ut efter de påstådda gärningarna. Jag anser därtill att tingsrätten borde ha tagit hänsyn till att det inte bara var BB:s utan också hennes barns hem som därigenom exponerades.

Tingsrätten verkar vidare inte närmare ha övervägt om det var nödvändigt eller lämpligt att i domen infoga de två fotografier som visar hur BB tillsammans med en polisassistent genomför en rekonstruktion av en gärning. Polis mannen, som inte hördes i målet, presenteras dessutom med fullständigt namn. Jag utgår från att den tilltalade hade tagit del av fotografierna och övriga uppgifter redan under förundersökningen, i vart fall senast vid huvudförhandlingen. För övrigt noterar jag att rekonstruktionen inte tycks ha haft betydelse för tingsrättens bevisvärdering. Det kan därför ifrågasättas om fotografierna alls behövdes i domen.

Sammantaget är jag mycket kritisk till att tingsrätten har tagit in fotografier på AA och BB samt av interiörer från BB:s hem i de granskade domarna och att tingsrätten inte på ett mer omsorgsfullt sätt övervägt om det med hänsyn till deras integritet var försvarligt att göra det. Både AA och BB har visserligen haft anledning att räkna med att fotografier på dem skulle komma att läggas fram vid rättegången. De kan däremot knappast ha kunnat förutse att bilderna skulle ingå i domen och därmed spridas vidare till en obestämd krets och för all framtid bevaras i dessa sammanhang. Jag anser således att AA:s respektive BB:s rätt till integritet och skydd för privatlivet har åsidosatts. CC har varit ansvarig för utformningen av domarna och förtjänar kritik.

Avslutande synpunkter

Domstolarna har länge bedrivit ett strukturerat arbete i syfte att göra domar mer lättlästa och begripliga. I det har bl.a. Förtroendeutredningens betänkande Ökat förtroende för domstolarna – strategier och förslag (SOU 2008:106) liksom enskilda domstolars kontinuerliga utvecklingsarbete haft betydelse. Det är ett

angeläget arbete. Att parter och andra kan tillgodogöra sig domstolens resonemang liksom att språket i en dom är vårdat, enkelt och begripligt är av stor vikt för såväl enskilda som förtroendet för domstolarna.

Visst kan illustrationer bidra till att göra en dom mer överskådlig och lättläst, men det finns en risk i att driva den strävan för långt. En dom ska präglas av saklighet. Och jag anser att det är minst lika viktigt att domen koncentreras till de rätts- och bevisfrågor som har varit föremål för domstolens prövning i det enskilda fallet. Det är då en dom blir begriplig och tydlig.

Utformningen av de aktuella domarna belyser vikten av att inte infoga fotografier och andra illustrationer utan noggranna överväganden. En domstol ska naturligtvis inte medverka till spridningen av bilder som kan äventyra enskildas integritet eller vars lämplighet av andra skäl kan ifrågasättas. En alltför långtgående ambition att tillgodose offentlighetsintresset kan enligt min mening ha en negativ inverkan på förtroendet för domstolarna. Det skulle också kunna påverka viljan hos parter och andra att frivilligt medverka i brottsutredningar och rättegångar, en medverkan som är av central betydelse för rättskipningen.